ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
„COSTIN C. KIRIȚESCU“

Vol. 441

Colecția BIBLIOTECA ECONOMICĂ

Seria Probleme economice

DIMENSIUNI, CARACTERISTICI ŞI FORME PRINCIPALE DE MANIFESTARE ALE ECONOMIEI INFORMALE ÎN ROMÂNIA

Alina-Mihaela BÎZNĂ

ISBN 978 - 973 - 159 - 191 - 9

Centrul de Informare și Documentare Economică

ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
„COSTIN C. KIRIȚESCU”

Centrul de Informare şi Documentare Economică

DIMENSIUNI, CARACTERISTICI ŞI FORME PRINCIPALE DE MANIFESTARE ALE ECONOMIEI INFORMALE ÎN ROMÂNIA

Alina-Mihaela BÎZNĂ

Colecția
BIBLIOTECA ECONOMICĂ
Seria
Probleme economice

Centrul de Informare şi Documentare Economică

Editat de CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
REDACTOR-ŞEF: VALERIU IOAN-FRANC

Redactor: ORTANSA CIUTACU
Concepție grafică, machetare şi tehnoredactare: LUMINIȚA LOGIN
CIDE/STUDII/PROBLEME: CIDE/Lucrprobstudii/Prob Bizna_441.doc

Redacția şi administrația: Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13, sectorul 5,
cod poştal 050711, telefon: 0040-21-318 24 38, e-mail: cide90@gmail.com

Materialele cuprinse în acest volum pot fi reproduse numai cu aprobarea
conducerii Institutului Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”.

Volumele seriei pot fi identificate şi comandate fie în colecție anuală, respectiv ISSN 1222-5401,
fie pe fiecare titlu în parte, respectiv pe ISBN alocat fiecărui volum.

Pentru volumul de față: ISBN: 978-973-159-191-9

CUPRINS

1. DIMENSIUNEA ECONOMIEI INFORMALE ÎN ROMÂNIA 5
1.1. Nivelul economiei informale în România 5
1.2. Cauzele economiei informale în România 7
1.3. O sinteză a estimărilor de până acum privind dimensiunea economiei informale în România 9
2. CARACTERISTICI ALE ECONOMIEI INFORMALE 23
2.1. Legalitate sau ilegalitate 23
2.2. Numerarul, cel mai comod mijloc de schimb 24
2.3. Venituri nedeclarate sau salariu nedeclarat 25
2.4. Condițiile de muncă 26
2.5. Activități incluse sau excluse din cadrul economiei informale 26
3. FORME PRINCIPALE DE MANIFESTARE ALE ECONOMIEI INFORMALE ÎN ROMÂNIA 28
3.1. Frauda fiscală 28
3.2. Munca la negru 32
3.3. Structura forței de muncă clandestine 32
3.4. Activitățile criminale 34
4. CRIMINALITATEA PRIVIND DREPTURILE DE AUTOR ŞI PROPRIETATEA INTELECTUALĂ 36
4.1. Criminalitatea informatică 38
4.2. Migrația ilegală 40
4.3. Traficul de droguri 42
4.4. Traficul de armament, materiale explozive şi radioactive 44
4.5. Traficul cu autoturisme de lux 45
BIBLIOGRAFIE 47

1. DIMENSIUNEA ECONOMIEI INFORMALE ÎN ROMÂNIA

1.1. Nivelul economiei informale în România

Estimarea nivelului economiei informale în România a constituit, în ultimii ani, subiectul mai multor studii întreprinse în special de specialişti străini, referirea la România făcându-se de obicei grupat, alături de alte state, dar există câteva documente care analizează evoluția acestui fenomen exclusiv în țara noastră.

Fenomenul economiei informale din Romania a fost analizat şi evaluat de numeroase instituții ale statului (Institutul Național de Statistică, Ministerul Finanțelor Publice, Garda Financiară, Serviciul Român de Informații, Banca Națională a României), organizații neguvernamentale (Centrul Român de Politici Economice, Centrul pentru Reformă Instituțională şi a Sectorului Informal), cercetători independenți, rezultatele fiind foarte diferite, dată fiind diversitatea metodelor folosite.

Potrivit unui studiu realizat de Centrul Român de Politici în anul 2000, economia subterană a reprezentat 31% din PIB-ul total al României şi aproximativ 45% din PIB-ul sectorului oficial. Pentru acelaşi an, datele oficiale prezentate de Institutul Național de Statistică au arătat că economia subterană a acoperit 21% din PIB total şi 27% din PIB-ul sectorului oficial.

În structura economiei informale, evaluată de Institutul Național de Statistică pentru anul 2000, industria ocupa primul loc, cu 8,7% din PIB, urmată de comerț, alimentație publică şi turism, cu 5,2%, transporturi, cu 3,2%, alte servicii, cu 2,3%, şi construcții, cu 1,7%. Studiul realizat de Centrul Român de Politici Economice arată că 72% din economia subterană totală se regăseşte în sectorul formal, adică în cadrul structurilor economice organizate sub forma persoanelor juridice ca societăți, cvasisocietăți şi instituții publice.

Din totalul economiei informale, 51% se realizează în domeniul serviciilor, proporție care se regăseşte şi în datele Institutului Național de Statistică.

Nedeclararea integrală a TVA împreună cu evaziunea la impozitul pe venit constituie cea mai importantă parte a economiei informale, după estimările Institutului Național de Statistică (INS) şi care a raportat următoarele inadvertențe:

- munca la negru;
- evaziune la TVA;
- evaziune la impozitul pe venit;
- sectorul neoficial, neînregistrat formal prin convenție.

Concluziile studiului arată că în România economia informală este cu precădere o economie de subzistență, munca la negru reprezentând 46,5% din economia informală totală. „Din estimările noastre rezultă că economia subterană este cu precădere o economie de subzistență, lucru care se poate pune în legătură strânsă cu nivelul redus de dezvoltare al economiei”, a precizat, la momentul respectiv, Cornel Tarhoacă, coordonatorul studiului.

Estimările privind nivelul economiei informale raportat la produsul intern brut au fost selecționate ținând cont de reprezentativitatea autorilor, de faptul că datele sunt prezentate pentru mai mulți ani consecutivi, pe baza unor metode de estimare descrise în studiile respective. Facem precizarea că sunt utilizate în mod frecvent două moduri de exprimare, respectiv economie informală din total PIB, context în care valoarea acesteia va fi mai scăzută, şi economie subterană informală la economie reală, situație în care valoarea acesteia va fi mai ridicată.

Pentru exemplificare: studiul Trezoreriei americane susține, la nivelul anului 1998, un nivel de 49,1% economie informală raportată la economia reală, ceea ce reprezintă 32,7% economie informală din ansamblul activității economice a perioadei respective.

Tabel nr. 1 – Estimări ale nivelului economiei informale în România

Anii	Sursa	Procent în PIB
1990-1995	Era Dabla-Norris, Andrew Feltenstei, „An Analysis if the Underground Economy and its Macroeconomic Consequences”	13,7 –19,1
1994-1995	M. Alexeev, W. Pyle, „A Note on Measuring the Unofficial Economy ...”	17,4 – 19,1
1989-1995	S. Johnson, D. Kaufmann, A. Shleifer, „The unofficial economy in tranzaction”	19,1 – 22,3
2000-2001	Friedrich Schneider, „The Size and Development of the Shadow Economies of ... and 9 other East European Transformation Countries: A First and Preliminary Attempt”	33,4
2002-2003		33,9
1993-1998	Studiu al Trezoreriei Americane	22,6 – medie pentru întreaga perioadă; cu un maxim de 49,1 în 1998
1995-2002	Lucian-Liviu Albu, „Estimating the Size of Underground Economy in Romania”	18 – 21; cu un maxim de 22 în 1999, 2000
2003-2005	Institutul National de Statistica Directia conturi naționale şi sinteze macroeconomice	16 – include doar munca la negru, frauda TVA şi industria casnică
2005-2007	Institutul National de Statistica Direcția conturi naționale şi sinteze macroeconomice	14 – include doar munca la negru, frauda TVA şi industria casnică

1.2. Cauzele economiei informale în România

În mod obiectiv, cauzele generale ale economiei informale se regăsesc şi în cazul țării noastre. Astfel, intensitatea reglementărilor fiscale respectiv numărul mare de acte normative, modificările frecvente, formulările de tip birocratic, suprapunerile legislative etc. constituie o realitate, motivată într-o oarecare măsură de necesitatea de perfecționare a cadrului legislativ şi organizatoric, dar în acelaşi timp a constituit şi motivul pentru care unii contribuabili au renunțat la eforturile întreprinse pentru desfăşurarea în cadrul legal a afacerilor. În acelaşi timp, repetatele modificări legislative au permis specularea neconcordanțelor, au generat interpretări particulare, contrare spiritului legii, favorabile însuşirii necuvenite a unor venituri sustrase impozitării.

Fără a ne transforma în susținători necondiționați ai acestor motivări ale cauzelor economiei informale, precizăm, pentru exemplificare, că actele normative care au reglementat taxa pe valoarea adăugată (TVA), impozit ce asigură anual cca 40% din veniturile bugetare, au suferit în primii 10 ani de aplicare un număr de cel puțin 26 de modificări legislative semnificative, de trei ori adoptându-se acte normative noi, pentru ca, în final, să fie adoptat Codul Fiscal care se aplică şi se modifică practic în fiecare an începând cu 2004.

Presiunea fiscală, la rândul său, este o cauză invocată frecvent atât de contribuabili cât şi de cei care studiază economia subterană. În opinia noastră, studierea acestui indicator, pentru a fi cu adevărat relevantă, trebuie realizată ținându-se seama de:

- nivelul economiei reale, respectiv calculul să se realizeze după deducerea din PIB oficial a procentelor reprezentând economia ascunsă, ținând seama tocmai de trăsătura principală a acestor venituri, respectiv sustragerea lor de la impozitare;
- existența, pe tot parcursul perioadei analizate, a unui volum semnificativ de activități scutite de la plata unor categorii importante de impozite. Astfel, scutirile la plata impozitului pe profit pentru firmele cu capital străin, regimul fiscal favorabil pentru zonele libere, duty-free-urile, zonele defavorizate, precum şi reglementările privind scutirile şi amânările la plata unor obligații fiscale, au constituit serioase motive de dezechilibru al presiunii fiscale pentru anumite segmente de contribuabili şi au determinat, în unele cazuri, procedee frauduloase de sustragere a unor contribuabili de la plata obligațiilor fiscale, amplificând volumul economiei subterane;
- parafiscalitatea, respectiv, existența unui număr semnificativ, circa 450, de impozite şi taxe în plus care nu se regăsesc în bugetul de stat, ci în bugetele unor agenții ...”[1].

[1] Ministrul Finanțelor Publice, Mihai Tănăsescu, ziarul Adevărul, marți 09 noiembrie 2004

În opinia noastră, se poate determina, alături de rata presiunii fiscale, comunicată oficial prin intermediul Anuarului Statistic elaborat de INS, şi presiunea fiscală aferentă strict economiei reale (raportând valoarea veniturilor fiscale oficiale declarate, la PIB oficial, diminuat cu valoarea comunicată de INS pentru activitățile economiei ascunse).

*Rpf rec. = VF / PIB rec. * 100*,

unde:

Rpf rec. = rata presiunii fiscale recalculate;

VF = venituri fiscale (bugetul de stat, bugete locale, bugetul asigurărilor sociale);

PIB rec. = PIB oficial – val. activității economice ascunse.

Rata presiunii fiscale oficiale în corelație cu rata presiunii fiscale recalculate este prezentată în tabelul 2.

Tabel nr. 2 – Rata presiunii fiscale

Anii	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002*	2003*
Rata presiunii fiscale	19,4	19,5	21,4	21,2	22,7	17,9	* nu deținem date:	
Rata presiunii fiscale recalculate	27	25,9	30,4	28,5	26,1	27,7	27,21	28,4

Sursa: Curtea de Conturi a României, Studiu privind nivelul şi evoluția economiei subterane în România

Pornind de la valorile astfel determinate, se constată existența unor diferențe procentuale sensibile, care trebuie corelate şi cu celelalte aspecte referitoare la anumite privilegii fiscale şi la parafiscalitate, ce nu se pot transpune în valori direct cuantificabile, dar care, la rândul lor, amplifică nivelul real al fiscalității. Este deci evident că problema presiunii fiscale are o complexitate şi o semnificație deosebită în motivarea anumitor activități proprii economiei subterane.

O altă cauză a economiei informale este **corupția,** care îşi găseşte un teren propice de dezvoltare, în opinia noastră cele două fenomene motivându-se, în mare măsură, reciproc. Semnalăm în acest context efectul multiplicator pe care corupția îl determină asupra nivelului fraudelor întrucât, în mod obiectiv, fiecare unitate monetară plătită în sfera corupției presupune recuperarea acesteia însoțită de un avantaj ilicit, superior veniturilor ce puteau fi obținute în mod legal.

La rândul lor, **nivelul de sărăcie şi rata şomajului** influențează economia informală, deoarece o forță de muncă dispusă la concesii majore în ceea ce priveşte atât nivelul veniturilor, condițiilor de muncă cât şi al asigurărilor sociale este

mediul principal de recrutare pentru munca la negru sau diferite activități din sfera criminalității. De asemenea, **procesele complexe de formare a capitalului autohton** – urmate de începutul consolidării acestuia –, care au caracterizat ultimii 18 ani, la fel ca şi **dorința de înavuțire**, proprie naturii umane, factor de progres economic şi social, au antrenat şi anumite forme de manifestare a economiei informale.

1.3. O sinteză a estimărilor de până acum privind dimensiunea economiei informale în România

Rezultatele obținute prin evaluarea dimensiunii economiei informale în România cunosc variații mari, în funcție de metoda folosită în acest scop, de variabilele incluse în modelul utilizat, de premisele ce stau la baza fiecăruia dintre acestea. Dincolo de neajunsurile metodologice, de fiabilitatea şi credibilitatea rezultatelor obținute, considerăm că este necesară şi utilă o prezentare în sinteză a celor mai recente evaluări. Sunt surprinse diverse laturi ale economiei subterane, este adusă în discuție o complexitate de factori generatori şi stimulatori ai acesteia şi, implicit, posibile soluții de reducere a cuantumului acestor tipuri de activități. Însăşi simpla comparare a rezultatelor obținute prin diferite metode conduce la concluzii interesante.

O mare parte dintre aceste estimări sunt realizate pe baza informațiilor puse la dispoziție de Institutul Național de Statistică şi de Ministerul de Finanțe. Din perspectiva clasificărilor instituționale, datele furnizate de INS în acest domeniu includ atât sectorul formal cât şi sectorul informal. În evaluările realizate se porneşte de la premisa că **economia subterană** cuprinde **activitățile legale sustrase în mod deliberat de la raportarea către autoritățile publice, atât în sectorul formal cât şi în sectorul informal.**

Conform metodologiei INS (metodologie elaborată cu asistență internațională EUROSTAT şi PHARE), **sectorul formal** cuprinde persoanele juridice organizate ca societăți, cvasisocietăți nefinanciare sau instituții publice. Activitatea ascunsă din sectorul formal se calculează pentru următoarele ramuri: industrie prelucrătoare, construcții, comerț, hoteluri şi restaurante, transport, poştă şi telecomunicații, servicii (tranzacții imobiliare, învățământ, sănătate etc.).

Includerea activităților în economia informală se face ținând cont de două criterii:

- sunt activități producătoare de bunuri şi servicii;
- sunt activități legale.

În conformitate cu Sistemul Conturilor Naționale, economia subterană din sectorul formal se referă la întreaga producție legală, neînregistrată de organele

administrative şi fiscale şi neraportată lor de agenții economici cu scopul evaziunii fiscale şi utilizării de muncă la negru.[1]

Evaziunea fiscală se calculează ca diferență între valoarea teoretică a încasărilor din TVA (care reprezintă TVA care ar fi trebuit să fie vărsată la buget conform estimărilor) şi valoarea veniturilor din TVA efectiv încasate la buget.

Metoda utilizată pentru **evaluarea muncii la negru** se bazează pe compararea cererii şi ofertei de forță de muncă, pentru a identifica persoanele care desfăşoară o activitate legală, dar nedeclarată la autoritățile de drept.

Sectorul informal include asociații familiale, liber profesionişti, precum şi gospodăriile populației (autoconsumul). Estimările pentru acest sector se referă la activitățile desfăşurate în unități mici, în care proprietarul este în totalitate răspunzător de obligațiile financiare şi nefinanciare.

Definițiile utilizate în această analiză implică o dezagregare primară a economiei legale în sectorul formal şi sectorul informal. A doua dezagregare a economiei legale solicită realizarea distincției dintre economia oficială şi economia subterană. Cele două dezagregări permit delimitarea a **patru sectoare: sectorul formal – economie oficială, sectorul formal – economie subterană, sectorul informal – economie oficială şi sectorul informal – economie subterană.**

Pe baza datelor furnizate de Institutul Național de Statistică şi de Ministerul Finanțelor, un grup de specialişti de la Centrul Român de Politici Economice a evaluat dimensiunea celor patru sectoare ale economiei româneşti în intervalul 1996-2000.

Institutul Național de Statistică estima o creştere a **ponderii economiei subterane în produsul intern brut** de la 6,7% în 1992, 40% în 1998, 21,1% în anul 2000, reducându-se la aproximativ 16% în 2005. Începând cu anul 1996, s-a menținut aceeaşi metodologie, astfel încât datele corespunzătoare intervalului 1996-2005 sunt comparabile.

Conform aceleiaşi surse, analiza contribuției diverselor activități la crearea economiei subterane conduce la următoarele concluzii:

- industria ocupa primul loc din punct de vedere al contribuției la economia subterană: 8,6% din PIB în 1996, un maxim de 11,7% în 1998 şi 8,7% în anul 2000 (Tabelul nr. 3);
- pe locul secund se aflau comerțul, hotelurile şi restaurantele, în care economia subterană reprezenta 4,2% din PIB în 1996 şi 5,2% în 2000;
- aceeaşi tendință generală de creştere se înregistrează şi în cazul economiei subterane din construcții şi alte servicii.

[1] Constantin Răduț – Economia subterană: abordări conceptuale şi posibilități de cuantificare – teză de doctorat, INCE, AR, Bucureşti, 2001;

Tabelul nr. 3 – Evoluția ponderii economiei subterane în PIB, în intervalul 1996-2005

-%-

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Total economie subterană	18,4	18,6	23,3	21,1	34,4	33,4	36,1	37,4	16	14
Industrie	8,6	8,3	11,7	10,2	8,7	9,3	10,8	11,5	8,4	8,9
Construcții	1,0	1,4	1,5	1,1	1,7	1,9	2,3	2,6	2,9	3,3
Transporturi	2,5	2,6	3,0	2,6	3,2	3,6	3,9	3,5	3,1	2,9
Comerț, hoteluri şi restaurante	4,2	4,1	4,2	4,6	5,2	5,7	5,3	5,9	5,8	6,2
Alte servicii	2,1	2,2	2,9	2,6	2,3	2,7	3,2	3,6	3,9	4,1

Sursa: Institutul Național de Statistică şi Studiul „Economia subterană în România”

În anul 2005 **sectorul secundar** contribuia cu 29,9% la crearea valorii adăugate din economia oficială şi cu 45,3% la cea din economia subterană; **sectorul terțiar** genera mai mult de jumătate din valoarea adăugată, atât în sectorul oficial (54,8%) cât şi în cel ascuns (52,7 %). (Tabelul nr.4)

Tabelul nr. 4 – Structura valorii adăugate create în economie în anul 2005

%

	Total	Economie oficială	Economie subterană	Diferențe (+/- puncte procentuale)
Valoarea adăugată, total, din care:	100,0	100,0	**100,0**	*
- Sectorul secundar	33,7	29,9	**45,3**	+15,4
- Sectorul terțiar	55,3	54,8	**52,7**	-2,1

Sursa: Prelucrări pe baza datelor Institutului Național de Statistică.

Sectorul primar, care ocupă mai mult de 41% din forța de muncă a României nu este inclus în aceste estimări ale economiei ascunse decât prin segmentul corespunzător sectorului informal. Însă, per total, conform acestei metodologii, nu rezultă valoare adăugată ascunsă în sectorul primar.

O relevanță deosebită prezintă şi estimările privind diferențele existente între contribuția sectorului formal şi cea a sectorului informal la crearea valorii adăugate ascunse.

În estimarea economiei subterane, INS ia în considerare: valoarea adăugată subraportată din cauza muncii subterane în instituțiile înregistrate în sectorul formal; valoarea adăugată subraportată în scopul sustragerii de la plata taxei pe valoarea adăugată în unitățile instituționale înregistrate în sectorul formal; valoarea adăugată subraportată în scopul sustragerii de la plata impozitelor pe venit în unitățile instituționale înregistrate în sectorul informal; valoarea adăugată neraportată de unitățile instituționale înregistrate în sectorul informal.

Conform datelor INS, valoarea adăugată subraportată din cauza muncii subterane în unitățile instituționale înregistrate în sectorul formal reprezintă cea mai importantă parte a economiei subterane din România. Munca subterană este, în principiu, asociată cu sustragerea de la plata impozitelor pe muncă.

În ceea ce priveşte sustragerea de la plata taxei pe valoarea adăugată în sectorul formal, o parte a acestei evaziuni corespunde muncii subterane. Cealaltă parte a sustragerii de la plata taxei pe valoarea adăugată se asociază cu cifra de afaceri înregistrată.

Utilizând această metodologie, se poate observa că economia subterană tinde să înregistreze ponderi tot mai mari în valoarea adăugată a sectorului formal, în timp ce în cadrul sectorului informal cuantumul acesteia pare să se reducă.

Măsurile de politică fiscală promovate de autoritățile fiscale din țara noastră, în perioada 1990-2005, alături de alți factori, printre care calitatea gestionării creanțelor fiscale ale statului şi gradul de conformare voluntară la impozit, au influențat volumul şi structura încasărilor fiscale, precum şi presiunea exercitată de acestea.

Evoluția nivelului produsului intern brut şi a veniturilor fiscale ale României precum şi a gradului de fiscalitate, în perioada 1990-2005 se prezintă în tabelul nr. 5.

Tabelul nr. 5 – Evoluția gradului de fiscalitate în România, în perioada 1990-2005

mil. RON prețuri curente

Anul	Produs intern brut	Venituri fiscale	Grad de fiscalitate generală (%)	Grad de fiscalitate parțială (%)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1990	85,7	30,5	35,5	27,6
1991	220,4	73,2	33,2	28,2
1992	602,3	201,9	33,5	22,1
1993	2.003,6	626,9	31,3	20,6
1994	4.977,3	1.404,1	28,2	19,0
1995	7.213,6	2.080,3	28,8	20,7
1996	10.891,9	2.925,6	26,9	19,4
1997	25.292,6	6.700,0	26,5	19,6
1998	37.379,8	10.541,1	28,2	20,0
1999	54.573,0	16.402,6	30,1	19,5

Anul	Produs intern brut	Venituri fiscale	Grad de fiscalitate generală (%)	Grad de fiscalitate parțială (%)
2000	80.377,3	23.504,8	29,3	18,6
2001	116.768,7	32.669,9	28,0	17,5
2002	151.475,1	41.816,6	27,6	17,0
2003	190.335,4	53.248,2	28,0	18,2
2004	238.791,4	66.678,3	27,9	18,5
2005	287.186,3	78.281,4	27,3	18,0

Sursa datelor: Iulian Văcărel „Politici fiscale şi bugetare •1990-2000•", Editura Expert, Bucureşti, 2001; Rapoartele anuale ale BNR pentru perioada 1999-2005; Site-ul Ministerului Finanțelor Publice, www.mfinante.ro; site-ul Fondului Monetar Internațional, www.fmi.ro

În perioada considerată, **gradul de fiscalitate generală**, calculat cu luarea în considerare a tuturor impozitelor, taxelor şi contribuțiilor încasate de autoritățile publice centrale şi locale, **a înregistrat**, excepție făcând anii 1998 şi 1999, **o tendință continuă de scădere**, de la 35,5%, în anul 1990, la 27,3%, în anul 2005. Pe ansamblu, gradul de fiscalitate generală s-a redus în perioada considerată cu aproximativ 8 puncte procentuale.

Gradul de fiscalitate determinat exclusiv pe baza veniturilor încasate din impozite şi taxe a avut o evoluție ceva mai sinuoasă.

Plecând de la un nivel de aproximativ 28%, la începutul perioadei considerate, gradul de fiscalitate parțială s-a redus la 19% în anul 1994, a oscilat în jurul a 20% în perioada 1995-1999, după care s-a stabilizat la aproximativ 18% la sfârşitul intervalului analizat. În perioada 1990-2005, presiunea fiscală exercitată de impozite şi taxe s-a redus cu aproximativ 10 puncte procentuale.

Reducerea gradului de fiscalitate în perioada 1990-1997 poate fi apreciată ca având legătură cu declinul economiei reale, cu diminuarea continuă, în expresie reală, a produsului intern brut şi, în consecință, cu diminuarea bazei de impozitare. De asemenea, evoluția gradului de fiscalitate este determinată şi de evoluția gradului de colectare a prelevărilor obligatorii, în strânsă legătură cu conformarea voluntară a contribuabililor la plata acestora.

În condițiile în care, după anul 1999, produsul intern brut a început să crească de la un an la altul, în termeni reali, tendința descrescătoare a gradului de fiscalitate poate fi apreciată ca efect al tendinței generale de relaxare fiscală manifestată în ultimii cinci ani.

Cu titlu de exemplu se pot menționa, în acest sens, reducerea, de la 1 ianuarie 2000, a cotei impozitului pe profit, de la 38% la 25%, şi apoi la 16%, începând cu 1 ianuarie 2005, reducerea, tot de la 1 ianuarie 2000, a cotei generale a TVA, de la 22% la 19%, precum şi reducerea presiunii fiscale exercitate de contribuțiile de asigurări sociale, de la 55%, în anul 2001, la 49% în anul 2005 (Contribuția pentru asigurările sociale de stat, pentru condiții normale de muncă +

Contribuția de asigurări sociale de sănătate + Contribuția pentru asigurările sociale de şomaj).

În perioada 1990-2003, cu o singură excepție (anul 1990), **gradul de fiscalitate în România s-a situat sub media țărilor OCDE şi a celor membre ale U.E.** (medie neponderată). Diferența dintre gradul de fiscalitate generală din România şi cel înregistrat pe ansamblul țărilor OCDE a fost, în anii analizați, de aproximativ 7-8 puncte procentuale. Față de țările membre ale Uniunii Europene această diferență este şi mai mare, şi anume de aproximativ 11 puncte procentuale.

Chiar şi țările central-europene membre ale OCDE şi ale U.E. înregistrează grade de fiscalitate mai ridicate decât în țara noastră, astfel că în anul 2003 Republica Cehă avea o fiscalitate generală de 37,7%, Ungaria 38,5%, Polonia 34,2%, Slovacia 31,1%, față de 28% în România.

În condițiile în care gradul de fiscalitate se determină pe baza veniturilor fiscale încasate efectiv, nivelul redus al acestuia s-ar putea explica printr-o slabă colectare a impozitelor şi taxelor şi printr-un nivel înalt al sustragerii de la impunere la care se pot adăuga numeroasele facilități fiscale acordate de-a lungul timpului.

La o rată a fiscalității situată, pe ansamblu, sub 30% din produsul intern brut, în România nu se poate vorbi despre o fiscalitate excesivă. Mai mult, tendința care se manifestă în prezent la nivel național este de reducere a nivelului fiscalității. Trebuie însă menționat că acest nivel al gradului de fiscalitate s-a determinat pe baza veniturilor fiscale colectate efectiv, nu a celor datorate, respectiv veniturile fiscale sustrase bugetului general consolidat nu sunt luate în considerare, acestea fiind practic imposibil de comensurat la adevăratul lor nivel.

Un alt indicator care poate fi utilizat pentru exprimarea nivelului fiscalității este **indicele relativ al fiscalității**, reprezentat în esență de suma principalelor impozite şi taxe percepute companiilor şi persoanelor fizice.

Dacă, în perioada 1997-2000, indicele de fiscalitate din România a crescut cu aproximativ 16 puncte procentuale, între 2001-2004 s-a consemnat o ordonare a legislației fiscale, materializată în Codul Fiscal şi în Codul de Procedură Fiscală, respectiv scăderi uşoare ale cotelor de impozitare, în special, cele legate de forța de muncă.

Ca şi gradul de fiscalitate, indicele relativ al fiscalității româneşti nu a fost şi nu este printre cele mai ridicate, iar reducerea substanțială a acestuia în anul 2005, prin cota unică, reprezintă un fapt mai rar întâlnit la nivelul unei economii (Tabelul nr. 6)

Potrivit unui studiu al publicației Forbes, care ia în considerare 26 de economii europene, țara cu cel mai redus nivel al fiscalității în anul 2004 este Irlanda, cu un indice al fiscalității de 90,3% (fără contribuții de sănătate), comparativ cu 174,8%, cel mai ridicat indice, pentru Franța. Cu un indice al fiscalității de 119,5% (fără contribuții de sănătate), România se situează în acest clasament pe locul 16, fiind devansată de 15 țări (Franța, Belgia, Suedia, Italia, Austria, Norvegia, Grecia, Spania, Slovenia, Olanda, Rep. Cehă, Finlanda,

Ungaria, Danemarca, Portugalia) şi devansând 11 ţări (Polonia, Germania, Marea Britanie, Luxemburg, Slovacia, Elveţia, Lituania, Letonia, Rusia, Irlanda)[1].

Tabelul nr. 6 – Indicele relativ al fiscalităţii în România, în perioada 2004-2006 (%)

România	2004	2005	2006
- impozit pe profit	25	16	16
- impozit pe venit	40	16	16
- T.V.A.	19	19	19
- contribuţii angajator	32	32	29,25
- contribuţii angajat	17	17	17
TOTAL	**133**	**100**	**97,25**

Indicele relativ al fiscalităţii reprezintă suma principalelor impozite şi taxe percepute companiilor şi persoanelor fizice.

Cu toate acestea, agenţii economici şi populaţia au considerat şi consideră, în continuare, fiscalitatea din ţara noastră ca fiind împovărătoare. Ne referim aici în special la impozitarea muncii salariale.

În România, impozitarea muncii salariale, în special în privinţa cotelor de contribuţii sociale, se situa în anul 2001 la cel mai înalt nivel, comparativ cu celelalte ţări central-europene analizate, dar ponderea veniturilor colectate din contribuţii de asigurări sociale şi impozit pe salarii a fost mult mai redusă decât în celelalte ţări. Aceasta se poate explica prin faptul că nivelul ridicat al impozitării forţei de muncă, în afara faptului că produce grave distorsiuni economice, reducând numărul de locuri de muncă şi mărind costul produselor româneşti, contribuie totodată la amplificarea muncii la negru şi, pe această cale, la ieşirea de sub impozitare a numeroase venituri obţinute din munca prestată.

Cu toate că, începând cu anul 2002, contribuţiile datorate pentru veniturile din salarii au fost reduse atât pentru salariaţi cât şi pentru angajatori, în total, reducerile operate în perioada 2002-2005 fiind de 6 puncte procentuale, fiscalitatea pe forţa de muncă rămâne în continuare la un nivel ridicat comparativ cu alte state est-europene.

La acreditarea ideii că în România fiscalitatea este excesivă a contribuit, de-a lungul timpului, şi existenţa unui număr foarte mare de taxe şi impozite în sarcina persoanelor fizice şi juridice, ca şi instabilitatea legislativă care a caracterizat sistemul fiscal românesc.

În cadrul veniturilor fiscale, impozitele directe, deşi în scădere, deţin încă o pondere mai ridicată decât cele indirecte (54,4% faţă de 45,6%, în anul 2005). Dacă în 1992 impozitele directe acopereau 68,1% din totalul veniturilor bugetului general consolidat, în anul 2005 aportul lor s-a redus la 51,1%,

[1] Lucian Voinescu, Relu Ţigănescu, „Fiscalitatea anului 2005 – prima relaxare semnificativă”, Revista *Finanţe Publice şi Contabilitate*, nr. 7-8/2004

înregistrând o scădere de 17 puncte procentuale; în acelaşi interval de timp, ponderea impozitelor indirecte în totalul veniturilor bugetului general consolidat a crescut de la 23% la 42,7%, adică cu un avans de 19,7 puncte procentuale.

Aceeaşi tendință de reducere a contribuției impozitelor directe şi, respectiv, de creştere a celor indirecte se manifestă şi dacă avem în vedere produsul intern brut. Astfel, ponderea impozitelor directe în produsul intern brut s-a redus continuu în perioada analizată, de la peste 22%, la începutul anilor 90, la aproximativ 15% în perioada actuală. Parțial, diferența a fost preluată de impozitele indirecte, a căror pondere a crescut de la aproximativ 9% la aproape 13% în anul 2005.

Menținerea, încă, a unei ponderi mai ridicate a impozitelor directe, comparativ cu cele indirecte, se datorează exclusiv contribuțiilor de asigurări sociale, care au participat după anul 1999 cu aproximativ 30%-35% la formarea veniturilor bugetului general consolidat. Altfel, dacă nu luăm în calcul contribuțiile de asigurări sociale, observăm că, de fapt, impozitele directe au fost devansate începând cu anul 1998 de cele indirecte, atât ca pondere în produsul intern brut cât şi ca pondere în veniturile bugetului general consolidat.

În perioada 1990-1997, impozitele directe (fără contribuțiile sociale) reprezentau peste 30% din veniturile bugetului general consolidat. După 1998, ponderea acestora a scăzut simțitor, la aproximativ 20%, în timp ce impozitele indirecte şi-au majorat contribuția la peste 40%. Această evoluție a structurii veniturilor fiscale a fost cauzată de criza economică ce a marcat sfârşitul anilor ’90, „ştiut fiind faptul că pentru a colecta la bugetul de stat impozite directe într-un cuantum ridicat este necesar ca baza de impozitare să fie mare”, dar şi de modificările intervenite în reglementarea impozitelor directe, prin reducerea cotei impozitului pe profit de la 38% la 25%, precum şi de introducerea impozitului pe venitul global, care a permis deducerea unor sume importante din baza de impozitare[1].

În condițiile în care impozitele directe se caracterizează printr-un grad ridicat de sensibilitate la fluctuațiile economiei, creşterea ponderii impozitelor indirecte în totalul veniturilor publice arată că, atunci când economia nu funcționează din cauza blocajelor economice şi sociale, cea mai sigură sursă de venit pentru stat rămâne impozitarea consumului, mai ales că aceasta este şi singura cale prin care veniturile create în economia subterană pot fi supuse impozitării. Acest tip de impozite este de preferat, deoarece, în condițiile unui nivel scăzut al averilor şi al veniturilor persoanelor fizice şi juridice, pot avea un randament fiscal ridicat, dar şi datorită comodității şi costului relativ scăzut al perceperii acestora.

Caracterul voalat al impozitelor indirecte constituie încă un motiv pentru care acestea sunt preferate față de cele directe. Repartizarea sarcinilor fiscale, în țara noastră, este reflectată şi de evoluția proporțiilor în care principalele categorii de impozite participă la formarea veniturilor publice.

---

[1] Tatiana Moşteanu (coord), *„Politici fiscale şi bugetare pentru reformarea economiei şi relansarea creşterii economice”*, Editura Economică, Bucureşti, 2003, p.45

Ponderea **impozitului pe profit** în veniturile fiscale ale bugetului general consolidat a scăzut de la 19,9%, în anul 1990, la 8,3% în anul 2005. În produsul intern brut impozitul pe profit urmează aceeaşi tendință a impozitelor directe, acesta reducându-se de la aproximativ 6%, la începutul anilor ’90, la aproximativ 2% în prezent.

Evoluția încasărilor din impozitul pe profit este strâns legată de modificarea reglementărilor în domeniu şi de evoluția în ansamblu a economiei. Într-o primă fază, scăderea randamentului acestui impozit are drept cauze multiple facilități acordate prin legislația fiscală, facilități care, deşi au avut ca scop încurajarea sectorului privat, au contribuit într-o bună măsură la expansiunea fenomenelor de evaziune fiscală.

Ulterior, evoluția încasărilor din impozitul pe profit poate fi pusă pe seama declinului economic înregistrat la sfârşitul anilor ’90 şi a reducerii, începând cu anul 2000, a cotei de impozitare, de la 38% la 25% şi, ulterior, la 16%.

Pentru a surprinde noi elemente privind economia subterană, am recurs şi la utilizarea datelor suplimentare furnizate de Ministerul Finanțelor.

Prin ajustarea estimărilor Institutului Național de Statistică cu datele disponibile la nivelul Ministerului de Finanțe privind colectarea medie a impozitelor, rezultă că evaziunea de la plata taxei pe valoarea adăugată s-a ridicat în anul 2000 la 40,9% din dimensiunea teoretică a TVA ce urma a fi colectată conform estimărilor specialiştilor în domeniu.

Valoarea fondurilor efectiv colectate în contul taxei pe valoarea adăugată a reprezentat numai 47,7% din cea teoretică, iar restul de 11,2 procente au corespuns obligațiilor fiscale recunoscute, dar nevirate efectiv. Estimările arată că sustragerea de la plata taxei pe valoarea adăugată a înregistrat o tendință descrescătoare în perioada 1998-2000.

În anul 2000, economia subterană a creat deci, conform estimărilor INS, 21% din cele 36 miliarde dolari cât a fost PIB-ul României potrivit estimărilor oficiale şi optimiste ale Institutului Național de Statistică. Autorii studiului ″Underground economy in Romania″ încearcă să demonstreze însă că ghearele economiei subterane sunt mai viguroase, iar suma banilor mişcați în economia subterană rezultată prin extrapolarea rezultatelor controalelor Gărzii Financiare a condus la estimări ale ponderii economiei subterane la nivelul de 31 % din PIB. În esență, este vorba despre echivalentul a peste **11 miliarde de dolari**, pentru care nu se plăteşte nicio taxă, dar care explică şi susțin inflația.

În aproape toate studiile şi articolele apărute, creşterea sarcinii fiscale şi a contribuției la asigurările sociale este prezentată ca una dintre cauzele principale ale economiei subterane, sistemul taxelor fiind identificat ca unul dintre principalii „vinovați” pentru apariția şi extinderea economiei subterane.[1]

---

[1] Dr. Mihai Irimiea, drd. Nicolae Dinu, „Inversarea trendului economiei subterane”, *Economistul*, nr. 223/26 februarie 2001;

Deşi în ultimul timp nivelul taxelor a constituit o preocupare importantă pentru guverne, fiind luate chiar măsuri de reducere, acest lucru a fost compensat de creşterea TVA şi a contribuțiilor la asigurările sociale şi de sănătate. În multe țări europene există o diferență masivă între ceea ce plăteşte o firmă pentru a angaja un muncitor şi valoarea venitului ce revine muncitorului după deducerea tuturor taxelor. În Germania, costul total suportat de firma angajatoare depăşeşte de 2,3 ori partea pe care o primeşte muncitorul/salariatul, iar în Italia şi Franța acest cost este de trei ori mai mare decât salariul net al angajatului, ceea ce face ca atât patronul cât şi salariatul să migreze către munca „la negru".

În anul 1999, folosind **o versiune modificată a modelului monetarist** elaborat în urmă cu două decenii de profesorul Peter Gutman[1], Richard French, **şeful Biroului de Asistență Tehnică pentru România din cadrul Trezoreriei S.U.A**. a realizat un studiu estimativ asupra economiei subterane româneşti din perioada 1993-1998[2], evidențiind ambele tipuri de activități, atât cele legale care nu sunt raportate fiscului şi se sustrag impozitării, cât şi consumul şi desfacerea de bunuri şi servicii ilegale, care nu fac parte din estimarea produsului intern brut.

Referitor la fenomenul muncii la negru, în România, acesta reprezintă o componentă semnificativă a economiei subterane, având o legătură strânsă şi cu corupția din țara noastră. Munca la negru reprezintă unul dintre cele mai grave fenomene care s-au manifestat în România după 1989, o primă şi firească consecință a acestui fenomen fiind diminuarea substanțială a încasărilor la bugetul de stat şi la cel al asigurărilor sociale.

La nivelul anului 1999, potrivit estimărilor realizate de F. Schneider, **forța de muncă ce activa în economia subterană în România reprezenta 25,3% din populația aptă de muncă** (cu vârste cuprinsă între 15 şi 65 de ani). Luând în considerare datele furnizate de INS, potrivit cărora în 1999 numărul persoanelor care îndeplineau condiția de vârstă cerută era de 16.080.805 persoane, putem estima forța de muncă din economia subterană la aproximativ 3.907.635 persoane.

Pentru perioada 2002-2005, numărul celor care lucrau fără forme legale în România a fost estimat la 1,8 – 2 milioane de persoane[3].

---

[1] Peter Gutman „"Profesor Gutman Replies", *Financial Analysis Journal*, 1978. Autorul îşi fundamentează demersul analitic pe două ipoteze:
a) lichiditatea reprezintă modalitatea de plată predominantă în cadrul economiei subterane;
b) fiecare unitate de lichiditate (leu sau valută) produce aceeaşi cantitate de activitate economică, atât în economia oficială cât şi în cea subterană.

[2] Richard E. French, Matei Bălăiță, Mihai Ticsa, *Estimating the Size and Policy Implications of the Underground Economy in Romania*, U.S. Department of the Treasury Office of Tehnical Assistance, Bucharest, August 1999.

[3] „Studiul privind fenomenul muncii la negru în România", UCECOM (Asociația Națională a Cooperației Meşteşugăreşti), sursa www.ccir.ro, site-ul Camerei de Comerț şi Industrie din România.

Potrivit INS, la începutul anului 2005, numărul românilor care activau în economia ascunsă se ridica la aproape 1 milion. Cota unică de impozitare, de 16%, introdusă începând cu anul 2005, a vizat printre altele şi reducerea ponderii muncii la negru, prin aducerea la suprafață a forței de muncă ce activează în economia subterană. După două luni de aplicare a cotei unice, oficialitățile anunțau creşterea numărului salariaților de la 4,4 milioane, în anul 2004, la 4,5 milioane în februarie 2005. Cum numărul şomerilor a rămas constant, aproximativ jumătate de milion, creşterea poate fi pusă pe seama trecerii unei părți a populației din zona „muncii la negru" în zona salariaților cu acte în regulă. Evoluția de după februarie 2005 a numărului salariaților din economie şi a numărului şomerilor înregistrați (tabelul 8) nu pare a confirma reducerea forței de muncă din economia subterană.

După cum se poate observa, numărul salariaților din economie este în luna martie 2006 doar cu 46,3 mii persoane mai mare decât numărul salariaților din luna martie 2005. Aşadar, introducerea cotei unice de impozitare nu a redus numărul celor care lucrează fără forme legale, angajatorii rămânând, în continuare, în zona „neagră" a economiei naționale.

Cauza muncii subterane în România trebuie căutată atât în sistemul de impozitare – şi, în acest sens, contribuțiile de asigurări sociale sunt în continuare foarte ridicate – , cât şi, dat fiind caracterul temporar al multor locuri de muncă din acest segment, în nivelul ridicat al birocrației inutile, în faptul că plătitorii de impozite au puține beneficii şi o calitate redusă a bunurilor publice care li se oferă.

Tabel nr. 7 – Numărul salariaților şi al şomerilor înregistrați, în perioada martie 2005-martie 2006, în România

– mii persoane –

	Numărul salariaților	Numărul şomerilor
2005		
III	4535,7	537,8
IV	4551,0	511,3
V	4560,3	495,9
VI	4577,8	488,8
VII	4567,5	489,3
VIII	4563,2	499,0
IX	4554,6	493,8
X	4538,0	499,7
XI	4537,6	504,8
XII	4501,2	523,0
2006		
I	4556,2	548,0
II	4565,6	554,8
III	4582	545,9

Sursa: Institutul Național de Statistică, www.insse.ro

Continuând unele practici de dinainte de 1990 (corupția, favoritismele, bacşişurile, mita), renunțând la altele (în special acelea legate de puternica penurie de bunuri de consum) şi, cu siguranță, abordând şi noi forme de manifestare, economia subterană, care a proliferat după 1990, s-au putut determina o serie de *factori* care au permis o dezvoltare, uneori foarte accelerată, a multor practici specifice:

- *incertitudinile legislative*, care au însoțit mutațiile economice; *elaborarea* unei *legislații fiscale caracterizate* prin existența multor *lacune*, *incoerență* şi *imprecizie* (cazul legislației referitoare la impozitul pe profit este relevant în acest sens);
- *descentralizarea*, *divizarea puterii*, care, prin distribuirea responsabilităților, *a permis să crească numărul indivizilor coruptibili*;
- ajustarea şi restructurarea economică au condus la *apariția unor întreprinderi mici sau la spargerea celor mari în mai multe întreprinderi de dimensiuni reduse*, fiind general admis faptul că acestea sunt importante generatoare de economie subterană: subcontractările, munca la domiciliu fiind factori favorizanți ai fraudei fiscale şi ai muncii la negru. Celebrul principiul lansat de japonezi „small is beautiful" a implicat elemente purtătoare de economie subterană, determinând, nu întâmplător, o creştere excesivă, în ritmuri înalte, a practicilor clandestine („small is beautiful" se referă la avantajele producției în unități de dimensiuni mici, aşa-numitele întreprinderi mici şi mijlocii);
- *atitudinea tolerantă*, atât a autorităților cât şi a populației, față de încălcarea reglementărilor şi o oarecare *reticență față de disciplină*, caracteristică regăsită în general la popoarele latine (Italia, Franța, Spania au economii subterane impresionante), categorie din care face parte şi România;
- *economia „secundară*" moştenită de la vechiul regim.

Cu toate acestea, economia subterană este o prezență cotidiană nu numai în România. Chiar şi în țările cu instituții solide şi cu reglementări stabile, economia informală prezintă rate stabile în ultimii zece ani (1995-2004) (Tabelul nr. 8)

Pe termen lung, concluzia principală care se poate desprinde este că economia subterană a crescut, de-a lungul ultimilor 40 de ani, în toate țările luate în calcul. Astfel, în anul 1960, **dimensiunea economiei informale** era, **în medie**, cu mult sub 5% din PIB, pentru ca, **în 2004**, să crească la **peste 15%.** În Belgia, de exemplu, volumul economiei informale s-a dublat în perioada 1970-2004, crescând de la 10,4%, la 22,0%. În Italia, nivelul acesteia era în anul 1970 de 10,7% şi a ajuns la valoarea de 27,0%, în anul 2004.

Tabel nr. 8 – Evaluarea mărimii economiei ascunse în țările O.C.D.E., în perioada 1960-2004, prin metoda cererii de lichidități

Țara	1960	1970	1980	1990	1995	2000	2002	2003	2004
Austria	0,4	1,8	3,0	6,9	8,6	9,8	10,6	10,9	10,6
Belgia	-	10,4	16,4	19,3	21,5	22,2	22,0	21,0	22,0
Danemarca	3,8-4,8	5,3-7,4	6,9-10,2	10,8	17,8	18,0	17,9	17,2	17,9
Finlanda	-	-	-	13,4	18,2	18,1	18,0	17,4	18,0
Franta	-	3,9	6,9	9,0	14,5	15,2	15,0	14,5	15,0
Germania	2-2,1	2,7-3	10,3-11,2	11,8	13,5	16,0	16,3	16,8	16,3
Marea Britanie	-	2,0	8,4	9,6	12,5	12,7	12,5	12,2	12,5
Grecia	-	-	-	22,6	28,6	28,7	28,5	28,2	28,5
Irlanda	-	4,3	8,0	11,0	15,4	15,9	15,7	15,3	15,7
Italia	-	10,7	16,7	22,8	26,0	27,1	27,0	25,7	27
Japonia	-	-	-	8,8	10,6	11,2	11,1	10,8	10,2
Olanda	-	4,8	9,1	11,9	13,7	13,1	13,0	12,6	13
Portugalia	-	-	-	15,9	22,1	22,7	22,5	21,9	22,5
Spania	-	-	-	16,1	22,4	22,7	22,5	22,0	22,5
Suedia	1,5-1,8	6,8-7,8	11,9-12,4	15,8	19,5	19,2	19,1	18,3	19,1

Sursa: F. Scheneider, D. Ernste, „Increasing Shadow Economies all over the World – Fiction or Reality? A survey of the Global Evidence of their Size and of their Impact from 1970 to 1995", The Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn, 1998; F. Scheneider, „The Size of Development of the Shadow Economies and Shadow Economy Labor Force of 22 Transation and 21 OECD Countries: What do we really know?", Institute of Public Finance, Zagreb, 2002; F. Scheneider, „Shadow Economies of 145 Countries all over the World: Estimation Rezults over the period 1999 to 2004".

Media economiei informale în țările OCDE a fost de 12,6%, în anul 1990, şi a crescut la 16,1%, în anul 2004, aceasta însemnând o creştere de 3,5 puncte procentuale.

Autorul unui asemenea studiu[1], realizat în SUA în anul 1990, a ajuns la concluzia că dimensiunea economiei informale trebuie luată în seamă la stabilirea politicilor fiscale şi de reglementare, iar pe de altă parte, prezența activităților economice subterane ar putea duce la o creştere a efectelor inflaționiste induse prin stimuli fiscali şi monetari.

O literatură vastă a fost dedicată probabilității ca economia informală să fie contagioasă (teoria „efectului de cascadă"), prin justificarea că acțiunile economice din sectorul neoficial erodează standardele onestității, element de bază al contractului social pe care se bazează statul de drept.

[1] John F. Houston – "Estimating the size and implications of the underground economy", Federal Reserve Bank of Philadelphia.

De interes este şi studiul **„Inversarea trendului economiei subterane"[1],** care, deşi cuprinde evaluări ale acesteia numai până la nivelul anului 1998, surprinde detalieri relevante ale unor segmente, neincluse în niciuna dintre estimările prezentate anterior. Utilizând metoda monetaristă, autorii au ajuns la concluzia că valoarea agregată medie a economiei subterane pentru perioada 1993-1998 este de peste 22% din economia formală sau 18% din totalul activităților economice desfăşurate pe teritoriul românesc (economia oficială plus cea subterană). De asemenea, autorii precizează că importurile au constituit întotdeauna o parte substanțială a activităților subterane, reprezentând în medie 58%. Între 1995 şi 1997, rata de creştere a economiei subterane a scăzut de la aproximativ 56,6% la 12,6%. Potrivit acestui studiu, pe parcursul anilor avuți în vedere (1997-1998), atât rata de creştere cât şi nivelul real al economiei subterane au înregistrat valori mult mai ridicate decât cele consemnate în perioada anterioară.

Activitatea economică subterană (piața internă plus importurile) a reprezentat în anul 1998 un procent de 49,08% din produsul intern brut. Importurile subterane au deținut aproximativ o treime (33%) din produsul oficial, iar piața internă subterană,17%. În cazul în care activitatea subterană este raportată la valoarea totală a activităților economice desfăşurate în România (economia oficială plus cea subterană), proporția este de 32,7%.

Doar în 1998, proporția activităților subterane, cifrată la 49%, a depăşit media anuală în raport cu economia oficială a celor 6 ani – 1993-1998 – care a fost de 23% şi a atins 49% iar importurile au crescut în ritm de 129%. Este de remarcat că în 1998, conform Institutului Național de Statistică, creşterea economiei subterane „legale" a fost de numai 0,4%, în timp ce rezultatele modelului monetarist indică o sporire a activității subterane totale cu 24%.

Între 1993 şi 1998, importurile „la vedere" au reprezentat 33,4% din produsul economiei oficiale, în timp ce în economia subterană importurile s-au ridicat la peste 55%. Rata de creştere a importurilor subterane a fost de aproximativ 68% pe an sau 17% trimestrial. În acelaşi timp, importurile oficiale au crescut cu aproximativ 10% pe an, respectiv 2,5% pe trimestru. Între 1993 şi 1998, piața internă subterană a crescut trimestrial în termeni reali cu 8,5% față de piața internă „la vedere", a cărei rată medie trimestrială a fost de numai 3,7%

Rata de creştere a economiei subterane este cel mai adesea considerată ca fiind mai importantă decât nivelul propriu zis al acesteia. Autorii sunt de părere că, în cazul României, faptul că economia subterană s-a dublat în ultimii doi ani conținuți în studiu constituie principalul semnal de alarmă.

---

[1] Dr. Mihai Irimiea, drd. Nicolae Dinu – "Inversarea trendului economiei subterane", Economistul, nr. 223/26 februarie 2001.

2. CARACTERISTICI ALE ECONOMIEI INFORMALE

Deoarece locul de muncă în acest tip de economie prezintă atât de multe forme, prezintă şi multe provocări pentru a fi definit, iar singura modalitate de a se defini este identificarea caracteristicilor sale. La nivel mondial sunt recunoscute şi pe deplin acceptate patru caracteristici-cheie pentru economia informală.

2.1. Legalitate sau ilegalitate

În cadrul categoriei *muncă informală*, activitățile pot fi legale sau ilegale, iar activitățile economice se disting prin modul în care bunurile sau serviciile sunt schimbate sau produse (pentru servicii, produse alimentare, îmbrăcăminte sau îngrijirea copiilor sunt produse legale, dar pot proveni din regimul legal reglementat sau nereglementat de producție)[1]. Aceste activități sunt legale, dar încalcă unele reguli de drept fiscal, cum ar fi nedepunerea impozitelor sau neaderarea la legislația muncii.

Veniturile generate de activitățile economice pot fi diferențiate de legalitatea producției, furnizarea de bunuri şi servicii sau statutul juridic al acestora (un exemplu concludent este al vânzătorilor ambulanți, care vând un produs perfect legal, preparat într-o locație autorizată, cumpărat dintr-un market şi oferit spre vânzare unui consumator. Vânzătorul nu are autorizațiile corespunzătoare şi se sustrage de la plata impozitul din vânzări). Pentru clarificarea unor aspecte de ordin statistic, a fost introdus în circulație şi termenul *economie neînregistrată*, care include mai multe situații posibile:

- *activități nedeclarate* (sau economie nedeclarată); existența acestora indică faptul că unitățile instituționale respective lipsesc din sursele de date statistice şi administrative. Această situație apare în următoarele cazuri:
  - *activitatea* executată de o unitate instituțională este *ilegală*;
  - *unităților* de producție din sectorul informal *nu li se cere să se înregistreze legal;*
  - *organizații* care în mod obişnuit fac parte din sectorul formal, dar care, în mod deliberat *nu se înregistrează*; motivul principal este de a evita costurile adiționale ale diferitelor impozite (impozitul pe valoarea adăugată, contribuțiile la asigurările sociale etc., inclusiv costuri legate de procesul de înregistrare în sine);

[1] *Raijman, R., & Tienda, M., op.cit.*

- *unitățile nu sunt înregistrate în registrul statistic* (independent de dorința lor) din cauza lipsei de eficiență a acestui organism;

- termenii *economie neobservată* sau *neînregistrată* sunt utilizați în acelaşi context, fiind înțeleşi ca desemnând aceeaşi realitate economică. Este de menționat în acest sens că, în general, statisticile naționale apelează la diferite metode de regularizare, pentru a corecta/ajusta anumiți indicatori, în vederea atingerii unui grad mai mare de fidelitate, prin includerea în raportările statistice şi a activităților desfăşurate în sfera economiei neobservate. Se admite însă că, în general, nici aceste procedee nu reuşesc să elimine în totalitate deficiențele, o mare parte a fenomenelor care se petrec în acest areal rămânând în continuare neincluse în cifrele finale ale regularizărilor.

Veniturile pot fi şi ele grupate astfel:

- *venituri legale*: juridic, veniturile sunt generate de activități legale. Pentru o parte dintre activități care produc venituri, *cerința de impozitare sau de reglementare se poate să nu fie îndeplinită*;
- *venituri ilegale*: veniturile generate de activități ilegale în sine – câştigurile de la jocurile de noroc nelegiferate; veniturile din prostituție ilegală, din contrabandă, din comerțul ilegal de droguri, tutun, alcool şi arme de foc – , care *nu sunt înregistrate* în statisticile oficiale.

Astfel, există o distincție între activitatea economică informală, latura contravențională, care derivă din neconformitatea cu reglementările în vigoare, şi aceeaşi activitate informală al cărui conținut intră în latura panală, deoarece este asociată cu distribuția ilicită de droguri, jocurile de noroc, spălarea de bani, prostituția, traficul de bunuri sau de ființe umane.

2.2. Numerarul, cel mai comod mijloc de schimb

Un aspect-cheie al economiei informale este faptul că plata în numerar este cel mai frecvent utilizată ca element de schimb între părți, într-un grad mai mare decât salarizarea sau plata de pe card. Elementul care intra în acest context este timpul. Dacă pentru celelalte metode de plată se aşteaptă (plata salariului se face dupa prestarea muncii, iar descoperirea pe un card de credit se face după declararea eligibilității persoanei), în cazul economiei informale plata se face uneori chiar înaintea prestației, dar imediat după acesta, uneori utilizându-se plata în valută. Natura acestui aranjament este plata care nu poate fi urmărită. Unele tranzacții din economia informală se pot baza pe un schimb de servicii, care este adesea numit troc sau schimb (un mecanic auto nu poate percepe o taxă pentru serviciile furnizate, dar aşteaptă de la client un alt serviciu în schimb), elementul esențial al acestuia constând în inexistența unei înregistrări oficiale a acestei tranzacții.

2.3. Venituri nedeclarate sau salariu nedeclarat

Aşa cum s-a mai menționat, schimbul poate fi în numerar sau troc, astfel încât nu există înregistrări ale tranzacțiilor, prin urmare, acest venit nefiind raportat pentru impozitare. Atât persoanele care lucrează „la negru" cât şi companiile angajatoare acceptă acest aranjament destul de uşor, din cauza fie a taxării excesive, fie a reglementărilor cu prea multe cerințe. În aceste condiții o explicație oferită de taxare şi măsurare a activității economice poate fi figurată într-o matrice de tip BCG[1].

Figura 1. Relația dintre nivelul taxării şi rezultatul economic (PIB) în cadrul economiei informale

Netaxare	II 1.Sursă legală Nu apare efect multiplicator în PIB	**IV** **1.Transfer de activități prin acte de închiriere sau transfer de proprietate** **Nu apare efect multiplicator în PIB**
	I 1.Sursă legală Efect multiplicator în PIB	III 1. Sursă ilegală Nu apare efect multiplicator în PIB
Taxare	SAU 2. Sursă legală Nu apare efect multiplicator în PIB	
	Efecte măsurabile	Efecte nemăsurabile

Sursa: adaptat de autor după McCrohan, Smith, & Adams, Op. cit.

Astfel, în **primul cadran** putem avea un efect cuantificabil în PIB, prin utilzarea surselor legale, taxabile şi impozabile (este cazul unei organizații care-şi desfăşoară activitatea legal). În acelaşi cadran putem avea şi cazul unei activități legale care nu face obiectul măsurării, deoarece avem un troc economic în care organizațiile îşi fac servicii.

[1] *Boston Consulting Group.*

În **cadranul doilea**, unde o sursă legală este exploatată fară a avea un mijloc taxabil din partea autorității statului, nu este muncă la negru (munca adolescenților în cadrul unor proiecte sociale).

Cadranul trei prezintă apariția surselor ilegale, netaxabile şi neimpozabile, de cele mai multe ori aceste activități intrînd în contradicție cu legea (trafic de orice fel care se sustrage de la redevențele cuvenite statului sau comercializarea materialelor care intră în contradicție cu legea).

Actele de închiriere între persoane apropiate (rude, prieteni, amici) sau vânzarea unor bunuri mobile de pe urma cărora statul nu poate beneficia de taxare se regăsesc în **cadranul patru**.

Concluzia care se desprinde din acestă prezentare este că nu toate activitățile economice au în vedere partea guvernamentală, care înregistrează, impozitează sau reglementează, în acest sens existând perspective foarte diferite asupra activității economice informale şi, după cum indică punctele precedente, neoficialul tranzacțiilor se bazează tocmai pe factorii de legalitate.

2.4. Condițiile de muncă

O caracteristică finală a muncii informale este dată de o serie de trăsături definitorii, din care se remarcă:

- condițiile în care lucrătorii sunt angajați;
- puterea de muncă;
- condițiile de sănătate;
- riscurile de securitate;
- tipul muncii prestate, respectiv, muncă intensivă în cunoaştere sau muncă intensivă în efort fizic.

În oricare dintre aceste caracteristici sectorul informal este, în general, văzut ca fiind o alternativă inferioară a ocupării forței de muncă în sectorul formal.

2.5. Activități incluse sau excluse din cadrul economiei informale

Din menționările formulate până acum se pot deduce o serie de condiții care sunt îndeplinite atunci când discutăm despre conceptul *informal*. Plecând de la acest punct, este esențială identificarea a ceea ce este exclus din economia informală şi a ceea ce este inclus. O parte din literatura de specialitate face distincția clară între activitățile criminale, ca fiind parte a economiei subterane, şi activitățile care au un suport legal, dar care, în mod real nu pot fi cuantificate, activități care nu pot fi conforme cu practicile legate de impozitare. Aceste activități par să aibă în comun un mod de organizare diferit de al entităților legal

productive, familiare în teoria economică, susceptibile de a fi nereglementate de stat şi excluse din conturile naționale.

Definirea unui asemenea grup vizează un set de caracteristici[1] ale organizațiilor informale, respectiv:

1. funcționare la o scară relativ mică;
2. proprietatea de cele mai multe ori este a familiei;
3. depinde de resursele indigene;
4. activitate de muncă intensivă cu tehnologii adaptate la nivelul condițiilor locale;
5. competențele sunt dobândite în afara sistemului oficial de formare;
6. intrarea în activitate se face cu oaracare uşurință;
7. operațiunile vizează piețele nereglementate.

Problemele majore la care economia mondială trebuie să dea răspuns în perioada actuală – globalizarea, decalajele între săraci şi bogați, tranziția demografică, prezervarea mediului etc. – necesită acțiuni concentrate, care se lovesc însă de zidul nevăzut al economiei subterane, de multe ori politicile economice devenind astfel neputincioase.

Reacția mecanismului economic la aceste provocări presupune, aproape fără excepție, noi costuri economice şi sociale, care nu pot fi acoperite fără o modificare (de regulă, prin diversificare, dar şi prin amplificare) a fiscalității. „O chestiune extrem de importantă în dezbaterile despre sistemul de taxe o reprezintă nivelul care maximizează veniturile statului realizate prin acest mod de colectare.”[2] Deşi o legătură între creşterea taxelor şi sporirea evaziunii fiscale este greu de făcut, având în vedere dificultatea obținerii informațiilor, mai mulți autori susțin în studiile lor că „aproape toate țările se află în punctul în care o creştere a valorii taxelor ar conduce la mai puține taxe colectate”[3].

---

[1] *Distincția între formal şi informal este diferită de sintagma tradițional-modern, aceasta din urmă bazându-se în principal pe tehnologie.*

[2] *Mihai Irimiea şi Nicolae Dinu,* „Inversarea trendului economiei subterane”, *Economistul, nr. 223/26.02.2001.*

[3] *Cf. Peter Spiro, Taxes,* ”Dificits and the Underground Economy in The Underground Economy, Global Evidence of its Size and Impact” *(editori: Owen Lippert and Michael Walker), The Fraser Institute Vancouver, 1997.*

3. FORME PRINCIPALE DE MANIFESTARE ALE ECONOMIEI INFORMALE ÎN ROMÂNIA

3.1. Frauda fiscală

Sintagma *fraudă fiscală*, folosită în mod curent pentru definirea operațiunilor ilicite, generatoare de prejudicii pentru bugetul statului, nu se regăseşte definită din punct de vedere juridic în legislația românească.

În momentul elaborării „Legii pentru combaterea evaziunii fiscale”[1], în anul 1994 s-a avut în vedere, probabil, o anumită tradiție juridică interbelică, perioadă în care a funcționat „Legea pentru represiunea evaziunii fiscale la contribuțiile directe” şi, în consecință, a fost preferat acest termen, în detrimentul celui de fraudă fiscală.

În plan strict practic, se constată că frauda fiscală în formele de manifestare prezentate în capitolul referitor la matricea structurală a economiei informale este un fenomen real în peisajul economic românesc, încât, aşa cum susține Nicolae Hoanță în lucrarea „Evaziunea fiscală”, „pare să ajungă să nu mai deranjeze pe nimeni prezența sa în toate sferele aducătoare de venit”[2].

Opinia respectivului autor poate stârni controverse, dar este susținută de situația concretă din peisajul fiscal românesc. În plan legislativ acțiunile concrete de împiedicare a fraudei s-au limitat la elaborarea, în 1994, a legii amintite, iar în plan instituțional au persistat suprapuneri de atribuții şi competențe între diverse instituții care au fost nominalizate să combată acest fenomen nociv.

În primii ani ai deceniului trecut, frauda fiscală s-a manifestat în forme directe, lipsite de orice acoperire, modul de acțiune al unor indivizi putând fi considerat „primitiv”, deoarece toate tranzacțiile se efectuau în numerar, uneori direct în valută, ignorându-se cu desăvârşire documentele de natură fiscală şi contabilă şi prin aceasta plata oricăror obligații fiscale.

Acest mod de lucru a caracterizat activitatea unor „investitori străini” implicați în importul – de fapt, contrabanda – cu cafea şi țigări în special, dar şi a unor cetățeni români, de multe ori implicați în distribuirea producției realizate de întreprinderi de stat autohtone.

---

[1] Legea 87/1994 publicată în M.O./1994.

[2] Nicolae Hoanță, „Evaziunea fiscală”, Editura Tribuna Economică, Bucureşti 1997, p. 215.

Sectorul de stat a fost utilizat intens pentru creditarea mascată a firmelor private sau, pur şi simplu, pentru transferul către acestea al activităților profitabile, în timp ce externalitățile negative au rămas în gestiunea statului.

Din cauza caracterului parazit al activității desfăşurate de aceste firme, respectiv intermedierea scriptică cu perceperea unor comisioane sau adaosuri comerciale nejustificate, ele au fost denumite „**firme-căpuşă**”. Sistemul de lucru al „firmelor-căpuşă” este prezentat în figura nr. 2.

Figura nr. 2 – Sistemul de lucru al „firmelor-căpuşă”

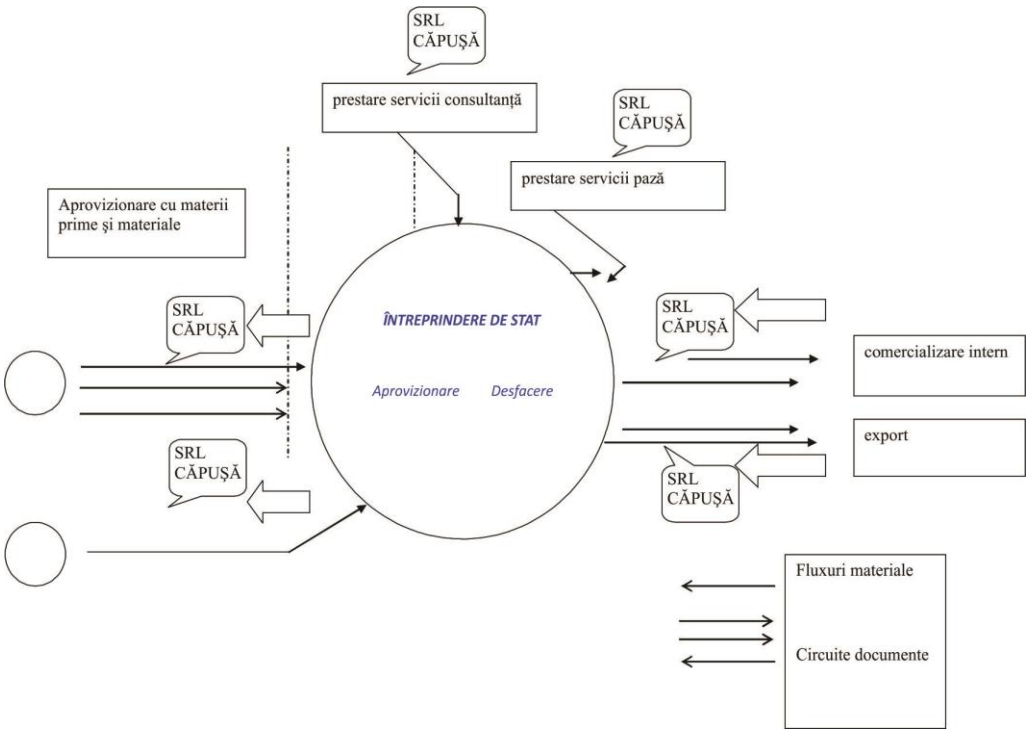

Profesionalizarea economiei subterane a presupus studierea pieței, a tendințelor şi a perspectivelor sale, cunoaşterea legislației, racordarea la circuitele internaționale, utilizarea companiilor off shore etc., condiții în care s-a produs atragerea în sfera subterană a elementului intelectual, în principal jurişti, economişti, specialişti în informatică, dar, în acelaşi timp, s-a dezvoltat şi fenomenul de protecție, creându-se sistemul cunoscut sub denumirea de „criminalitate a gulerelor albe”.

Ca rezultat al specializării şi profesionalizării în derularea afacerilor subterane, aproape indiferent de domeniul de activitate, după anul 1994, ei au început să utilizeze tehnici de evitare a impozitelor, de creare a unei anumite aparențe de legalitate pentru operațiunile derulate. Scopul unor astfel de

operațiuni în economia subterană era de natură strict economică, respectiv penetrarea pieței şi câştigarea unui segment cât mai important din aceasta. Cele mai utilizate metode pentru evitarea plății impozitelor, justificarea provenienței mărfurilor introduse prin contrabandă sau din producția clandestină internă şi chiar pentru rambursarea de la bugetul statului a unor sume deosebit de importante au implicat „firmele-fantomă”.

Un alt exemplu este **importul de mărfuri subevaluat**, ceea ce presupune că documentele reale provenite de la furnizorul extern au fost substituite de importator, în zona vamală, cu altele contrafăcute.

Ulterior, firmele-fantomă au avut rolul de a amplifica nivelul prețului de la cel subevaluat la cel real, acumulând venituri fără a plăti obligații bugetare. În acelaşi timp, vor furniza distribuitorilor documente de proveniență fictive pentru mărfurile destinate comerțului cu amănuntul.

Aceleaşi principii sunt utilizate şi pentru **introducerea în circuitul comercial a unor mărfuri provenite din contrabandă (Figura nr. 3)**. În acest caz, sistemul vamal este ocolit, nu mai există importator, nu mai sunt plătite taxe, săvârşindu-se astfel contrabanda, iar firma-fantomă are rolul de a fabrica acte fictive de proveniență şi de a-şi însuşi integral valoarea reală a mărfii, inclusiv a taxelor pe care, în mod teoretic, prețurile le includ. Şi în acest caz, spre deosebire de traseul teoretic complicat, urmat de documente, marfa va fi direcționată de la distribuitor către comercianții cu amănuntul. Pe acest scurt traseu – distribuitor-comercianți cu amănuntul – mărfurile circulă „la vedere” şi, în consecință, vor fi supuse obligațiilor fiscale. Reluând exemplul anterior, o marfă cu o valoare ipotetică de 100 unități monetare, ajunsă în zona comerțului cu amănuntul cu 150 unități monetare, va genera un prejudiciu de 36 unități monetare dintr-un total de 37 unități monetare, care ar fi, teoretic, nivelul obligațiilor bugetare, deci mai mult de 97% din obligația fiscală legală – s-au păstrat aceleaşi principii de calcul, expuse anterior.

Figura nr. 3 – Circuitul comercial al unor mărfuri provenite din contrabandă

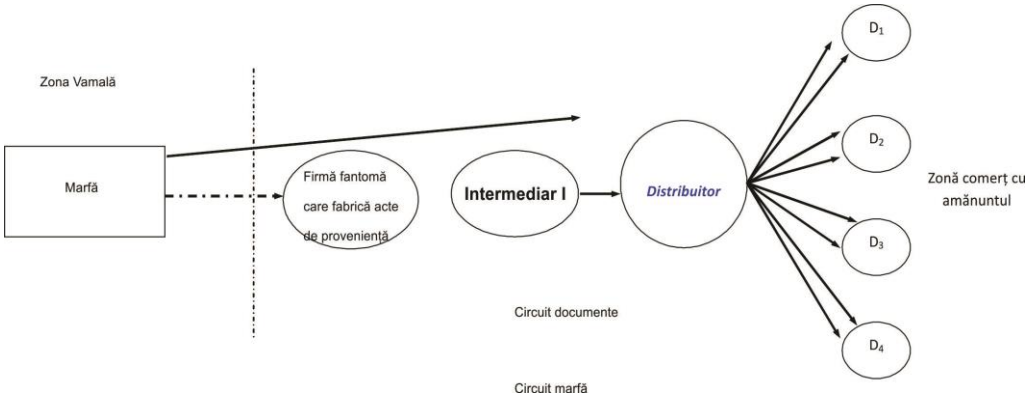

Am putea prezenta şi cazul în care **firma-fantomă este utilizată pentru a justifica producția neînregistrată** a unei societăți legal înființate şi/sau producția unui atelier clandestin. Singura deosebire față de exemplul anterior este că marfa nu provine din afara granițelor şi deci frauda fiscală nu este amplificată de contrabandă. Valoarea prejudiciului generat bugetului va fi diminuată, față de acelaşi exemplu, cu valoarea taxei vamale.

Un caz particular este prezentat în figura nr. 4 şi se referă la rolul jucat de firmele-fantomă pentru a amplifica prețul unor produse destinate exportului. Motivul acestei operațiuni este amplificarea taxei pe valoarea adăugată care urmează a fi recuperată în urma exportului.

Exportatorul construieşte, cu ajutorul firmelor-fantomă, un lanț comercial fictiv, având drept rezultat un cost teoretic al mărfii amplificat față de cel real, plătit producătorului. Justificând formal plata către sistemul de intermediari, din care unii sunt *fantome*, exportatorul va solicita restituirea taxei pe valoarea adăugată. Pe filiera astfel creată se va opri cea mai mare parte din valoarea restituită, ajungând la producător strict valoarea aferentă prețului real al mărfii.

O altă metodă, des întâlnită în ultimii ani, pentru sustragerea de la plata obligațiilor fiscale presupune cesionarea firmelor care anterior au lucrat şi au acumulat datorii.

Figura nr. 4 – Exportul de mărfuri supraevaluat pentru însuşirea frauduloasă a TVA

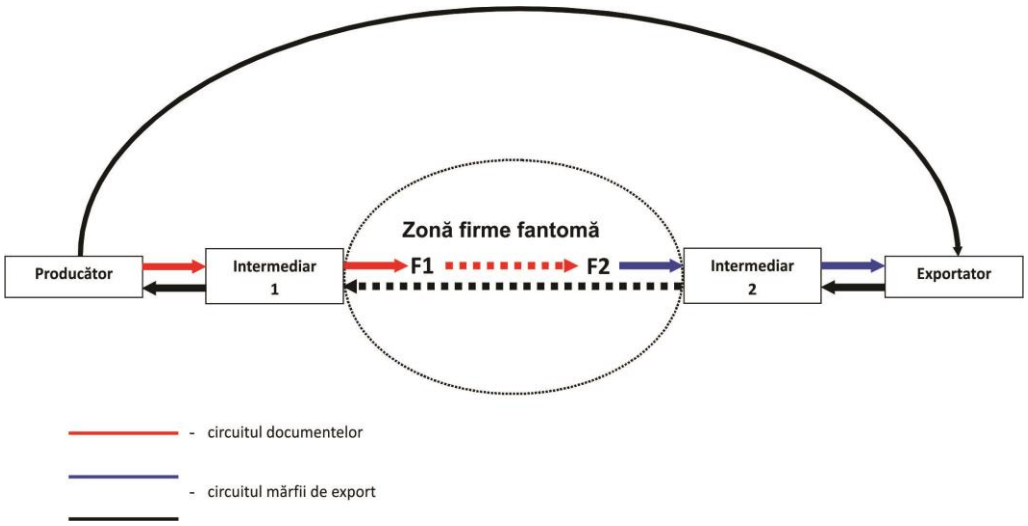

3.2. Munca la negru

Statisticile anterioare anului 1989 nu au înregistrat şomaj, dar în spatele acestei situații oficiale se dezvolta o realitate complexă, plină de contradicții. Personalul tuturor unităților economice era supradimensionat, compartimentele auxiliare concurau numeric cu activitățile direct productive, o serie de investiții de mare anvergură utilizau un volum important de forță de muncă inclusiv fără salarizare (militari, studenți, deținuți), ceea ce conducea la crearea unor valori economice neînregistrate în producția oficială.

3.3. Structura forței de muncă clandestine

După anul 1990, noile condiții au determinat un proces rapid de trecere în şomaj sau pensionare anticipată a unui număr important de persoane, ca rezultat al închiderii multor unități economice, al reducerii activității sau, în unele cazuri, în urma introducerii unor tehnologii moderne care au înlocuit forța de muncă.

După epuizarea perioadei de atribuire a unor ajutoare sociale, cea mai mare parte dintre şomeri sunt înregistrați, cel puțin teoretic, fără nicio sursă de venit. Această categorie socială a devenit un factor prielnic pentru recrutarea forței de muncă clandestine.

La rândul lor, salariații au rămas în cea mai mare parte cu un nivel foarte modest al salariului. În anul 2001 salariul mediu real a ajuns la 63,1% din valoarea din 1989 – conform calculelor efectuate de specialiştii Institutului de Cercetare a Calității Vieții, iar 25% dintre salariați au avut, în perioada 1997-1999, un salariu mai mic decât 50% din salariul mediu pe economie.

Veniturile oficiale foarte mici ale acestora, precum şi ale unor categorii de persoane pensionate timpuriu, din diverse motive, au reprezentat cauze determinante pentru aceştia de a se alătura şomerilor, în căutarea unor câştiguri suplimentare.

O categorie deosebită o constituie tinerii absolvenți, posesori ai unor cunoştințe profesionale în domenii de vârf, ca de altfel şi alți specialişti cu înaltă pregătire, având în comun nemulțumirea față de nivelul foarte modest al salariilor care li se oferă în economia reală.

Ieşirea din această situație este dificilă, variantele favorabile presupunând desfăşurarea unei activități pe cont propriu sau căutarea unui loc de muncă în străinătate, dar cei mai mulți dintre indivizi rămân disponibili pentru „munca la negru”.

Estimarea nivelului muncii la negru

Analizând piața muncii, autorii studiului „Economia subterană în România”[1] au determinat, pe baza datelor furnizate de Institutul Național de Statistică, faptul că, în anul 1998, circa 658 mii de persoane, reprezentând 13% din oferta de forță de muncă şi 15% din cererea de forță de muncă, au desfăşurat muncă la negru, repartizarea pe sectoare de activitate fiind prezentată în tabelul 1.

Pentru estimarea muncii la negru respectivul studiu a utilizat Sistemul Conturilor Naționale 1993, care impune compararea cererii şi ofertei existente pe piața muncii.

Cererea de muncă se estimează pe baza anchetei structurale anuale, care furnizează informații referitoare la numărul mediu de salariați pentru fiecare ramură economică.

Tabelul nr. 1 – Repartizarea pe sectoare a muncii la negru

(mii persoane)

Ramura de activitate	Oferta de forță de muncă	Cererea de forță de muncă	Munca la negru
TOTAL	5.139	4.481	658
Industrie	2.706	2.360	346
- Extractivă	190	185	4
- Prelucrătoare	2.279	1.976	304
- Energetică	237	199	38
Construcții	431	414	17
Comerț	907	816	91
Hoteluri-Restaurante	146	107	38
Transporturi	416	373	43
Comunicații	109	96	12
Alte servicii	425	315	110

Sursa: Adrian Cucu, „Economia subterană”, *Editura Bren, 2003.*

Oferta de muncă se estimează pe baza anchetei forței de muncă din gospodării (**AMIGO**).

Ancheta structurală se aplică în societăți comerciale din toate ramurile economiei, dar nu include asociațiile familiale şi persoanele fizice independente. În administrația publică se operează cu inexistența „muncii la negru”, iar pentru activitățile desfăşurate în agricultură se utilizează statistici speciale.

Ancheta forței de muncă în gospodării – **AMIGO**, introdusă inițial pentru a furniza date intermediare între recensămintele populației, oferă informații referi-

[1] *Centrul Român de Politici economice – Op. cit. pag 12.*

toare la numărul persoanelor care lucrează cu normă întreagă, cu normă redusă sau ocazional şi care primesc salarii în perioada de referință. La fel ca în cazul anchetei structurale, nu se aplică în agricultură şi administrația publică.

Compararea cererii şi a ofertei de forță de muncă pe ramuri de activitate conduce la stabilirea numărului de persoane care au declarat că au lucrat în perioada de referință într-o anumită ramură economică, a numărului de persoane recunoscute de unitățile economice ca salariate în aceeaşi perioadă şi, în final, a diferenței care reprezintă forța de muncă la negru, utilizată în economia subterană.

O problemă cu implicații sensibile, aflată undeva la granița dintre munca la negru şi activitățile criminale, o constituie migrația clandestină. Astfel, potrivit unor date Mediafax, preluate de principalele cotidiene din 30 august 2002, peste 220 de mii de cetățeni români au fost întorşi de la frontieră în încercarea lor de a părăsi țara, în primele 7 luni ale anului 2002, şi, în aceeaşi perioadă, au fost retrimişi în România, din țările europene, peste 6.200 de emigranți ilegali.

Având în vedere că motivul pentru care nu li s-a permis respectivilor cetățeni să părăsească țara a fost lipsa unei sume minime necesare traiului în statele care urmau a fi „vizitate”, rezultă că scopul turistic al respectivelor călătorii este exclus şi, pe baza prezumției de bună credință, este probabil ca respectivii să fi căutat în țările europene un loc de muncă, eventual sezonier, clandestin.

Cifrele prezentate sunt îngrijorătoare, întrucât ele reprezintă circa 5% din forța de muncă salariată existentă la cea dată în România sau circa 33% dintre cei ce reprezintă forța de muncă subterană determinată conform metodelor statistice. Aceste date constituie un argument pentru susținerea opiniei noastre cu privire la numărul mai ridicat cu circa 500 mii a persoanelor implicate în economia subterană.

În prezent, se apreciază că în străinătate lucrează 2-3 milioane de cetățeni români, ceea ce reprezintă peste 10% din populația totală a țării, 20-30% din populația ocupată şi 40-50% din numărul de salariați existenți în statistica românească din anul 2007. În acelaşi timp, potrivit statisticii oficiale, în agricultură lucrează circa 30% din populația ocupată. În opinia noastră, în prezent satele sunt practic părăsite de tinerii cu vârste cuprinse între 20 şi 40 ani, marea majoritate fiind plecați în străinătate. Cei care rămân să lucreze în agricultură prestează muncă neînregistrată şi nefiscalizată, nu plătesc nici contribuții sociale sau de sănătate şi nu primesc nici salarii. Munca angajată cu ziua în agricultură sau în construcții este prestată în general la negru.

3.4. Activitățile criminale

Segmentul cel mai distructiv al economiei informale s-a dezvoltat în România, conform părerii specialiştilor în materie, pe „nuclee” ale criminalității, „care şi-au făcut simțită prezența îndeosebi în deceniul opt, având ca principală cauză accentuarea crizei economico-sociale”[1] din acea perioadă.

[1] Consiliul Suprem de Apărare a Țării - „Cartea albă a crimei organizate şi corupției 1998”, p. 69.

În prezent, din datele relativ succinte pe care le avem la dispoziție, se constată că majoritatea activităților criminale specifice economiei informale şi-au făcut simțită prezența, având în mod cert puncte de contact în spațiul românesc, iar în unele cazuri implicarea este chiar mai accentuată. Astfel, problema rețelelor internaționale de trafic de carne vie şi prostituție constituie probabil cea mai presantă realitate în ceea ce priveşte implicarea în activitățile criminale organizate a unor rețele provenind din România.

Un studiu de presă realizat de agenția Rompres, având drept obiectiv problema traficului de ființe umane, relevă faptul că o serie de specialişti occidentali consideră că „România a trecut de la statutul de țară de tranzit la acela de țară-sursă pentru rețelele organizate". În acelaşi cadru este citat un articol apărut în cotidianul francez „Le Monde", potrivit căruia „România a devenit o placă turnantă a regiunii pentru traficul de ființe umane"[1]. Aceste semnale venite din exterior nu sunt întâmplătoare, ele demonstrând accentuarea fenomenului criminalității organizate, care, privit din punctul de vedere al globalizării, este o „victorie" amară, a grupurilor criminale româneşti, ce au reuşit penetrarea, prin metode specifice, a sistemului deja existent în Occident.

Referitor la acest gen de activități, Cartea albă a crimei organizate şi corupției explică metodele de lucru ale indivizilor implicați. „Exploatând specificul unor agenții şi societăți comerciale din sfera serviciilor, multe rețele şi-au mutat teritoriul de acțiune în alte țări, îndeosebi în Turcia, Grecia, Cipru, Austria, Ungaria, Italia, Germania ş.a.m.d. Mai îngrijorător este faptul că, uneori, în aceste activități au fost antrenate minore, determinate de lipsa unor mijloace materiale, dar şi prin şantaj şi forță."[2]

Un alt tip de activitate criminală, componentă a economiei subterane, care şi-a făcut apariția pe teritoriul României, consolidându-şi cu tenacitate pozițiile câştigate, este traficul de droguri. Din cauza poziției geografice, pe fondul conflictului din fosta Iugoslavie, România a devenit în primii ani ai deceniului trecut o variantă tot mai utilizată, un segment al rutei balcanice a drogurilor. Ulterior, „dintr-o fostă țară de tranzit, România a ajuns şi teritoriu de depozitare, unde drogurile sunt introduse, în special prin frontiera de sud, sunt stocate pentru diferite perioade de timp, iar în final sunt redistribuite spre țările cu un consum ridicat." Acest scenariu, tipic oricărei acțiuni comerciale, este întregit de explicațiile cu privire la modul în care sunt atraşi potențialii consumatori, oferindu-li-se „la prețuri modice astfel de substanțe".

Dincolo de aceste aspecte, în confirmarea fenomenului se impune faptul că, în ultimul deceniu, autoritățile române au confiscat peste 20 de tone de droguri, circa o treime dintre indivizii dovediți ca implicați direct în aceste tranzacții fiind cetățeni români.

Realitatea este completată de existența deja a unei mase de consumatori despre care luăm cunoştință frecvent prin mijloacele de informare în masă.

---

[1] Cotidianul *Evenimentul zilei* nr. 3120 – vineri 30 aprilie 2002.
[2] Consiliul Suprem de Apărare a Țării – Op. cit., pp. 91-112.

4. CRIMINALITATEA PRIVIND DREPTURILE DE AUTOR ŞI PROPRIETATEA INTELECTUALĂ

Proprietatea intelectuală, privită sub cele două componente ale sale, proprietatea industrială, pe de o parte, şi drepturile de autor şi drepturile conexe, pe de altă parte, este una dintre pârghiile de bază ale dezvoltării economice, sociale şi culturale a națiunii. Ea reprezintă acele produse şi informații a căror valoare izvorăşte din înseşi ideile creatoare şi forța intelectuală care le-a generat, existând adesea în formă necorporală, dar de regulă fiind fixate pe un suport material.

Scopul şi finalitatea protecției drepturilor de proprietate intelectuală constituie protejarea tocmai a acestui produs al inteligenței umane şi, în acelaşi timp, garantarea beneficiului consumatorilor de a se folosi de el.

Pe linia unei combateri cât mai eficiente a infracțiunilor din această categorie şi a compatibilizării şi armonizării sistemului proprietății intelectuale din România cu mecanismele existente la nivelul Uniunii Europene, a fost realizată „Strategia națională în domeniul proprietății intelectuale 2003-2007”.

Obiectivele pentru asigurarea protecției proprietății intelectuale în România sunt realizate în principal de două instituții de specialitate:

- Oficiul de Stat pentru Invenții şi Mărci – în domeniul proprietății industriale;
- Oficiul Român pentru Drepturile de Autor – în domeniul dreptului de autor şi al drepturilor conexe.

Noțiunile de piraterie, piraterie software şi contrafacere se utilizează în domeniul drepturilor de autor şi al drepturilor conexe, în timp ce pentru proprietatea industrială încălcarea drepturilor titularului face obiectul contrafacerii sau concurenței neloiale.

Din analiza situației operative existente în țara noastră rezultă faptul că, din cauza lipsei coordonării eforturilor împotriva contrafacerii, precum şi a lipsei, pentru o îndelungată perioadă de timp, a cadrului legal sancționator, s-a înregistrat o rată ridicată a gradului de piratare, urmată de pierderi materiale importante. Într-un interval de timp îndelungat după 1989, produsele piratate s-au realizat sau au intrat uşor în România, chiar şi după apariția legii drepturilor de autor, fiind vândute la liber pe piața locală sau exportate în alte țări.

Fenomenul contrafacerii de produse şi servicii este răspândit pe piața românească, întrucât contrafacerea, falsul şi pirateria sunt fenomene strâns corelate cu frauda şi comerțul ilegal. Aceste fenomene n-ar putea avea loc şi nu ar putea să existe dacă nu ar fi susținute de mai toți cei implicați sau afectați de el, de la

producători şi comercianți la instituțiile statului şi, nu în ultimul rând, la cumpărător. Există totuşi o constantă care acționează în favoarea celor implicați în fenomenul contrafacerii: slaba cunoaştere publică a ilegalităților activităților asociate contrafacerii şi a consecințelor dăunătoare a acestui tip de activitate.

Principalele cauze care au condus la proliferarea acestui fenomen sunt:

- rentabilitatea exercitării acestei activități (investiție mică, profit ridicat, risc mic şi mediu privind pedepsele din legislația în domeniu ş.a.m.d.);
- ideea potrivit căreia infracțiunile din domeniul proprietate industrială, îndeobşte privite individual, rupte din ansamblul fenomenului din care fac parte, sunt inofensive şi lipsite de pericol social;
- puterea de cumpărare redusă a populației care preferă să procure produsele contrafăcute, acestea fiind mai ieftine;
- insuficienta percepție a impactului de ansamblu al pirateriei culturale asupra imaginii României, bugetului de stat şi culturii naționale;

Astfel, în ceea ce priveşte încălcarea drepturilor de autor, au fost realizate importante cantități de produse-pirat: casete audio şi CD-uri, casete video, DVD-uri, CD ROM-uri cu software pentru divertisment şi afaceri, precum şi cu jocuri video şi filme. Multe astfel de produse au mai fost şi importate din Rusia, Republica Moldova, Ucraina, Serbia, Muntenegru şi state din Asia. Cele importate au fost introduse în țară în principal pe cale rutieră şi ferată, pe la punctele de trecere a frontierei din nord-est, sud şi sud-vest. Rețelele specializate folosesc rute consacrate, transportând cantități mai reduse (sub 1.000 de bucăți), avantajate fiind şi de volumul relativ mic al acestora, reducând astfel riscul de a pierde cantități mari de bunuri şi de bani.

Până în prezent, acțiunile organizate de instituțiile specializate au vizat îndeosebi verificarea micilor utilizatori finali, dar pirateria a continuat să se dezvolte, nefiind afectate în mare măsură adevăratele rețele de producție, depozitare şi valorificare de produse piratate.

Cât priveşte proprietatea industrială, din analiza situației operative rezultă că, pe piața românească, volumul desfacerii de produse contrafăcute cu ale mărcilor cu renume este semnificativ şi că, în ciuda unei legislații menite să o împiedice, ea este relativ slab afectată de eforturile depuse de instituțiile abilitate cu combaterea contrafacerii. Semnalele care indică acest volum provin chiar şi de la populație, care confirmă, în proporție majoritară şi relativ constantă, pentru întregul teritoriu al României, accesul voit sau nu, la produsele contrafăcute.

Piața românească a fost şi este în bună măsură dominată de produse contrafăcute, iar consecințele pe termen mediu şi lung pot fi extrem de importante. Produsele cel mai frecvent contrafăcute care sunt valorificate pe piața românească sunt: îmbrăcămintea, încălțămintea, cosmeticele, obiectele electronice şi electrocasnice.

Abordarea strategică a potențialului proprietății intelectuale va contribui la dezvoltarea economiei româneşti în tranziție şi, în egală măsură, la stimularea potențialului creativ, la promovarea, conservarea şi valorificarea culturii româneşti în context european şi internațional.

Să nu uităm că nerespectarea drepturilor de proprietate intelectuală atrage consecințe negative din toate punctele de vedere, de la prejudicierea titularilor de drepturi şi a bugetului statului până la împiedicarea creării unui mediu de afaceri sănătos, competitiv, atractiv pentru investitori, şi poate conduce la amprentarea negativă a imaginii României, din cauza neîndeplinirii obligațiilor asumate prin semnarea unor tratate, convenții sau acorduri internaționale.

Este necesară conjugarea eforturilor tuturor structurilor naționale cu competențe în domeniul combaterii acestor fapte, respectiv: Ministerul Comunicațiilor şi Tehnologiei Informației, prin Direcția Generală Antifraudă în Tehnologia Informației, Poliția, Garda Financiară, Serviciul Român de Informații, Oficiului de Stat pentru Invenții şi Mărci, Oficiului Român pentru Drepturi de Autor şi Ministerul Public.

4.1. Criminalitatea informatică

Comerțul electronic a deschis posibilitatea apariției unor noi tehnici de evitare fiscală şi chiar de evaziune fiscală, prin folosirea internetului.

Criminalitatea informatică cunoaşte mai multe modalități faptice de săvârşire de infracțiuni din categoria înşelăciunilor, a fraudelor cu carduri electronice, dar şi a evaziunii fiscale. Aceste tipuri de infracționalitate sunt înfăptuite ca urmare a abilității infractorilor de a utiliza tehnica de calcul şi a caracteristicilor comerțului electronic.

Comerțul electronic diferă de cel prin mandat poştal prin patru elemente distincte:

- zona la care se extinde acest comerț în cazul comerțului electronic este foarte vastă, pentru toți utilizatorii de internet, spre deosebire de comerțul prin poştă, care are zona limitată la district sau la oraş;
- durata şi timpul de livrare - în cazul comerțului electronic, accesarea şi comanda sunt extrem de rapide, pe câtă vreme la comerțul prin poştă, comandarea şi livrarea produselor durează;
- numărul de angajați care realizează activitatea este cu mult mai redus în cazul comerțului electronic decât în cazul celui prin poştă;
- schimbul de informații referitor la vânzările prin poştă este mai uşor de făcut decât în cazul vânzărilor prin internet, unde trebuie descoperite parole.

Prevenirea şi combaterea criminalității informatice constituie o preocupare de actualitate şi un domeniu de noutate pentru țara noastră. Tocmai de aceea, având în vedere importanța care îi este acordată, organul legiuitor a considerat util ca reglementarea sa să se realizeze printr-un cadru legislativ elaborat, care cuprinde, pe lângă legislația specifică în materie de criminalitate informatică, Codul Penal, Legea comerțului electronic şi dispoziții prevăzute în Titlul III din Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice şi în mediul de afaceri, prevenirea şi sancționarea corupției. Prin aceste prevederi legale s-a avut în vedere armonizarea legislației interne cu cerințele europene în domeniu şi au fost stabilite măsuri specifice de prevenire, descoperire şi sancționare a infracțiunilor săvârşite prin intermediul sistemelor informatice, asigurându-se totodată respectarea drepturilor omului şi protecția datelor personale.

Societatea informațională nu poate să existe decât în condițiile unei infrastructuri de comunicații solide, care să răspundă cerințelor sale specifice. Pe de altă parte, dezvoltarea societății informaționale creează premise de creştere a cererii pentru serviciile de comunicații.

Având în vedere aceste aspecte, menționăm că în anul 2001 a fost inițiat un program de reformă digitală în România, printr-o serie de proiecte-pilot, care au avut ca scop promovarea utilizării în mod activ a instrumentelor de IT&C, pentru a demonstra şi a beneficia de avantajele pe care le au noile tehnologii asupra oricărui tip de activitate. În 2002 a fost lansat primul astfel de proiect la nivel național, sistemul electronic de achiziții publice, iar în 2003 a fost introdus sistemul electronic național, un portal de *eGovernment* prin intermediul căruia sunt oferite informații şi servicii electronice cetățenilor şi mediului de afaceri.

În conformitate cu HG 744/2003 privind organizarea şi funcționarea Ministerului Comunicațiilor şi Tehnologiei Informației (MCTI) şi având în vedere Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru prevenirea şi sancționarea corupției, MCTI asigură inițierea, conducerea, finanțarea, monitorizarea, implementarea şi operarea proiectelor şi a programelor de informatizare a structurilor guvernamentale, precum şi finanțarea pentru dezvoltarea coerentă a infrastructurii informaționale naționale a administrației publice centrale.

În anul 2003, Ministerul Comunicațiilor şi Tehnologiei Informației a creat pagina web „Antifraudă”, urmărind să ofere publicului din România şi din străinătate o modalitate simplă şi uşor accesibilă de sesizare a fraudelor din domeniul IT prin trimiterea mesajelor la adresa de e-mail: antifrauda@mcti.ro, în condițiile asigurării confidențialității tuturor datelor furnizate. În cursul anului respectiv au fost primite peste 100 de mesaje, dintre care 10 reclamau acțiuni de spam, 52 făceau sesizări despre „scrisori nigeriene”, iar 50 indicau cazuri de licitații fraudualoase.

MCTI a mai finalizat ulterior două proiecte în acest domeniu, respectiv două centre, care au devenit complet funcționale începând cu anul 2004, şi anume:

1. www.eFrauda.ro – centru virtual prin realizarea căruia s-a urmărit protecția furnizorilor şi consumatorilor de servicii ale societății informaționale, respectarea legalității, reducerea birocrației, prevenirea şi combaterea criminalității informatice, apărarea drepturilor de autor, creşterea transparenței în relația cetățeanului cu autoritățile.

Sistemul asigură confidențialitatea informațiilor, garantează integritatea datelor stocate, prelucrate şi transmise, prezentarea unor situații sau exemple de fraudare întâlnite în practică, cazuri instrumentate, măsuri luate şi asigură conectarea în condiții de securitate, de la distanță, a utilizatorilor înregistrați.

2. www.ceris.ro – Centrul de Expertiză şi Răspuns la Incidente de Securitate (CERIS) este locul unde responsabilii IT din cadrul administrației publice pot apela pentru a fi îndrumați şi a primi soluții la problemele de securitate IT cu care se confruntă. Serviciile furnizate de acest centru fac parte din domeniul mijloacelor de protecție a sistemelor împotriva problemelor potențiale, ajutând la anticiparea incidentelor şi chiar la rezolvarea acestora.

Ministerul Comunicațiilor şi Tehnologiei Informației, prin Direcția Generală Antifraudă în Tehnologia Informației, colaborează cu departamente similare din Ministerul Justiției, Ministerul Internelor şi Reformei Administrative, Ministerul Public, Serviciul Român de Informații, precum şi cu furnizorii de servicii şi mediul de afaceri, în vederea monitorizării faptelor de fraudă şi piraterie informatică ce au loc pe teritoriul României sau care sunt comise de cetățeni români. Statisticile privind rezultatele înregistrate în lupta împotriva acestui gen de fraudă nu sunt spectaculoase, deşi există un larg potențial de extindere a lor.

La nivel național, în 2003 au fost cercetate pentru săvârşirea unor astfel de fapte 200 persoane, din care 25 arestate, prejudiciile fiind estimate la 500.000 dolari SUA, din care au fost recuperați aproximativ 50.000 dolari.[1]

4.2. Migrația ilegală

Activitățile de migrație ilegală, sub cele două aspecte ale sale, emigrarea (exportul de migranți) şi imigrarea (importul de migranți), respectiv traficul de „carne vie”, reprezintă componente ale criminalității organizate, care constituie o serioasă sursă de risc la adresa siguranței naționale.

Rețelele specializate în aceste domenii îşi diversifică şi adaptează permanent metodele de operare, pentru a diminua efectele măsurilor adoptate de autoritățile române în vederea securizării frontierelor, întrucât aceste activități constituie surse de venituri ilegale în continuă creştere.

Din cauza amplorii fenomenului respectiv, până la întreprinderea de eforturi sporite de permeabilizare a frontierei naționale în contextul aderării la UE şi ca urmare a consecințelor sale directe asupra infracționalității în ansamblu, traficul de

[1] Sursa. Inspectoratul General al Politiei Romane – Bilanțul Direcției de Investigare a Fraudelor pe anul 2003.

persoane a devenit o nouă formă de ameninţare la adresa stării de echilibru economico-social al statelor confruntate cu această problemă.

În România, din anul 1990 până în prezent, în contextul transformărilor de ordin economic şi social specifice perioadei de tranziţie traversate de ţara noastră, un număr mare de cetăţeni români au trecut, legal sau fraudulos, frontiera de stat, cu scopul de a ajunge în ţările Europei Occidentale, pentru a găsi locuri de muncă mai bine plătite sau, în cazul unor persoane cu trecut infracţional, în speranţa de a identifica un teren propice pentru desfăşurarea profitabilă de acţiuni ilicite. Dintre aceştia, o parte au fost recrutaţi de reţele internaţionale specializate în traficul de droguri sau alte activităţi de crimă organizată. Factorul favorizant îl constituie, sub acest aspect, faptul că, de cele mai multe ori, cetăţenii români emigranţi clandestini, neîndeplinind condiţiile legale de şedere şi muncă în statele-gazdă, nu pot desfăşura activităţi profesionale cu un statut oficial.

Poziţia geografică a ţării noastre, de frontieră externă a Uniunii Europene şi localizarea României pe axa Est-Vest a migraţiei mondiale, permeabilitatea frontierelor faţă de trecerile ilegale, criza economică prelungită, înflorirea economiei subterane, lipsa unei protecţii sociale adecvate, amplificarea corupţiei şi dezvoltarea criminalităţii organizate sunt principalele coordonate care au favorizat fenomenul migraţiei ilegale, România având preponderent statut de ţară de tranzit în drumul către Occident.

Condiţiile prezentate au creat un cadru favorabil pentru apariţia unor reţele specializate în traficul ilegal de persoane, bine organizate şi dispunând de mijloace financiare şi logistice importante, care-şi desfăşoară activitatea infracţională îndeosebi sub acoperirea unor agenţii de turism internaţional sau recrutare a forţei de muncă.

Speculând statutul ilegal al străinilor aflaţi în România, precum şi situaţia economică precară a acestora, membri ai reţelelor organizate acţionează predilect pentru utilizarea imigranţilor în acţiuni de trafic cu droguri, armament, muniţie sau pentru săvârşirea de infracţiuni grave.

Pentru a preîntâmpina scoaterea din ţară de către autorităţile române a imigranţilor intraţi ilegal în România, aceştia sunt sfătuiţi de şefii de reţele şi de călăuze să-şi distrugă documentele de identitate, precum şi celelalte acte care le dovedesc situaţia personală (invitaţii, vize, borderouri de schimb valutar şi plata unor servicii) eliberate în statele tranzitate.

Pe de altă parte, România este folosită ca un culoar de tranzit de către cetăţenii străini care intenţionează să ajungă, în final, în ţările dezvoltate economic din vestul şi nordul Europei.

Între liderii de reţele au fost stabilite parteneriate conjuncturale atât în materie de racolare şi organizare a grupurilor, cât şi de realizare a transportului în străinătate.

Migraţia ilegală reprezintă o sursă de efecte perturbatoare asupra pieţei locurilor de muncă, contribuind la dezvoltarea economiei paralele şi la proliferarea criminalităţii.

Membrii filierelor de trafic ilegal de persoane încasează sume de bani care, nu în puține cazuri, sunt spălate prin intermediul unor firme şi societăți comerciale din țara noastră.

Întrucât România are preponderent statut de țară de tranzit în drumul către Occident, pe fondul amplificării generale a fenomenului migrării afro-asiatice şi est-europene către statele occidentale dezvoltate, este de anticipat că țara noastră va continua să se confrunte cu o situație deosebită referitoare la volumul de trafic de persoane care urmăresc pătrunderea ilegală în România.

4.3. Traficul de droguri

În ultimul deceniu al secolului XX, țările din Europa Centrală şi de Est au fost folosite din ce în ce mai mult pentru tranzitul drogurilor, iar poziția geografică a României a determinat includerea ei, începând cu anii '90, în rutele internaționale de transport între țările producătoare şi cele consumatoare. Astfel, România a intrat în atenția rețelelor internaționale de tip mafiot specializate în traficul şi comercializarea ilicită de narcotice şi substanțe psihotrope, totodată apărând şi dezvoltându-se nuclee ale unor organizații criminale locale implicate în acest fenomen. Dacă, inițial, țara noastră nu a fost decât țară de tranzit şi depozitare a drogurilor, făcând parte din aşa-numita rută balcanică, cu timpul, ea a devenit piață de desfacere şi implicit, de consum al substanțelor stupefiante.

Pe lângă amplasarea geografică favorabilă a României, ca frontieră externă a Uniunii Europene, ceea ce a făcut ca aceasta să fie luată în calcul de rețelele de traficanți de droguri drept un important cap de pod ce face legătura între Orient şi Occident, un rol major în extinderea traficului ilicit şi a consumului de stupefiante în spațiul țării noastre l-au avut următorii factori: libera circulație a persoanelor, intensificarea schimburilor comerciale şi turistice, numărul mare de cetățeni străini aflați la studii sau în scop de afaceri în țara noastră etc.

Toate cauzele menționate anterior au condus la o creştere enormă a numărului de persoane, mijloace de transport şi mărfuri care intră sau ies din România, situație ce a conferit organizațiilor criminale posibilități largi de camuflare a drogurilor şi de tranzitare a teritoriului țării. La expansiunea fenomenului traficului de droguri şi creşterea consumului intern a concurat şi informarea insuficientă a populației privind riscurile şi consecințele consumului ilegal de substanțe stupefiante, necorelarea legislației impuse de controlul drogurilor şi existența inițial a unei legislații prea îngăduitoare etc.

Se impune mențiunea, în acest context, că este consacrat faptul că organizațiile implicate în traficul cu droguri tranzitează şi depozitează cantități importante de stupefiante pe teritoriul țărilor al căror sistem instituțional şi legislativ în materie este slab ori în legislația cărora pedepsele prevăzute pentru sancționarea acestui tip de infracționalitate sunt mici. De asemenea, sunt preferate teritoriile țărilor în care sistemele de control vamal, financiar şi judiciar nu funcționează cu eficiență corespunzătoare, situație cu care țara noastră s-a

confruntat mulți ani, la începutul tranziției sale de la regimul politic dictatorial la democrație.

Situația conflictuală din statele ex-iugoslave a făcut la rândul ei ca, pentru o perioadă de timp, centrul de greutate al traficului de droguri să se transfere pe cel de-al doilea segment al rutei balcanice, care include şi România.

Dacă la început cererea privind consumul era restrânsă, venind în special din partea cetățenilor străini aflați în România (comercianți, studenți etc.), mulți obişnuiți cu consumul de substanțe psihotrope, în timp au fost atraşi şi autohtonii, îndeosebi tinerii, prin crearea unor facilități la cumpărare, însă doar până în momentul când aceştia deveneau dependenți, dar şi din rândul unor categorii socioprofesionale reprezentând atât persoane din pătura socială săracă, cât şi din cea înstărită. Astfel, cunoscând o continuă evoluție, ritmul de creştere a consumului de droguri în rândurile tineretului şi al păturilor sociale defavorizate a devenit alarmant. Astăzi consumul de droguri s-a extins pe întreg teritoriul țării, cuprinzând segmente diverse ale populației şi cunoscând o gamă diversificată de droguri. Elemente autohtone din lumea interlopă, îndeosebi din etnia romilor, care au ca preocupări comiterea altor genuri de infracțiuni, şi-au reorientat rapid activitatea spre traficul de droguri, întrucât aduce profituri mari şi imediate.

Un rol important în transportul stupefiantelor îl au firmele turistice, de transport sau comerciale, constituite prin investiții străine, prin intermediul cărora circulă curierii, care, în cele mai multe cazuri, nu cunosc ce au asupra lor, aceştia fiind aleşi cu precădere din rândul unor persoane cu o educație şi o situație materială precară.

Mai nou, se constată că traficanții români au renunțat la intermediari şi se deplasează personal la sursele de aprovizionare din Turcia şi Orientul Apropiat şi Mijlociu, iar stupefiantele sunt comercializate în cantități mici, cu ajutorul unor elemente recrutate din rândul consumatorilor dependenți de droguri.

România reprezintă principalul tronson al celei de-a doua rute balcanice de transport al drogurilor către Europa Occidentală, care pleacă din Turcia şi sfârşeşte în Germania. Conform estimărilor, aproximativ 60%-65% din cantitățile de droguri care ajung în Europa de Est sunt tranzitate prin România. Drogurile sunt introduse, în special, prin frontiera de sud, fiind stocate pentru diferite perioade de timp, iar în final redistribuite spre țările cu consum ridicat. Acțiunile de pregătire şi ascundere se fac prin diverse firme care desfăşoară în mod legal activități comerciale. În acest sens, pe teritoriul național acționează o serie de rețele internaționale de trafic de droguri care dispun de conexiuni în lumea interlopă autohtonă, fiind de menționat aici grupările turceşti, italiene, arabe, sârbe, ucrainene, moldovene etc. Dintre acestea, mafia turcă este cea mai activă, deținând de altfel şi monopolul asupra traficului cu droguri în Balcani, Turcia constituind, încă de la mijlocul anilor ’70, o rută importantă de tranzit al heroinei provenite din Orientul Îndepărtat.

Membrii rețelei turceşti introduc în România cantități însemnate de droguri, în special heroină, prin intermediul transportului maritim şi rutier, atât pentru piața internă cât şi, mai ales, în scop de tranzit spre țările Europei Occidentale.

Amploarea fenomenului depăşeşte sfera preocupărilor medicale şi pe cea a forțelor de aplicare a legii şi constituie o amenințare la adresa ordinii economice şi sociale, iar principala categorie de populație vulnerabilă la consumul de droguri este, fără îndoială, cea a tinerilor.

Din cazuistica înregistrată şi informațiile deținute de structurile specializate în combaterea fenomenului, se pot desprinde următoarele concluzii:

a. România prezintă un interes din ce în ce mai mare pentru rețelele de traficare a haşişului din Africa şi Asia, precum şi a cocainei din America de Sud, care au ca destinații finale statele membre ale Uniunii Europene, mai ales: Germania, Olanda, Belgia, Austria, Italia şi Spania.

b. O mică parte din drogurile care intră în România rămâne în țară, cantitățile mari fiind valorificate de traficanți în țările cu consum masiv.

Activitățile din domeniul narcotraficului prezintă interes pentru economia națională, întrucât acestea sunt generatoare de sume de bani importante, care ajung în posesia rețelelor implicate în acest domeniu şi care le investesc în activități economice reale, putând crea anumite dezechilibre la nivelul sectoarelor respective de activitate (hoteluri, restaurante, cluburi etc.). Prin reciclarea banilor proveniți din droguri, ca urmare a investirii lor în activități de genul menționat, se realizează trecerea sub controlul organizațiilor criminale a unor domenii de activitate şi transformarea acestora în sectoare potențial infracționale.

4.4. Traficul de armament, materiale explozive şi radioactive

Deşi pentru țara noastră nu constituie un pericol imediat, există factori obiectivi care demonstrează că traficul cu armament şi produse strategice poate reprezenta în viitor componenta cu cel mai mare grad de risc pentru securitatea şi stabilitatea regiunii, alături de fenomenul terorist. Aceasta, întrucât intensificarea contrabandei cu armament convențional şi de distrugere în masă este stimulată de schimbările politice şi sociale din țările riverane şi, îndeosebi, de instabilitatea cunoscută de anumite regiuni, precum Transnistria şi Kosovo. Pe de altă parte, creşterea rolului grupărilor de tip mafiot în spațiul ex-sovietic poate juca la rândul său un rol important în acest sens.

Referitor la România este de menționat că unitățile economice autohtone care dețin astfel de tehnologii şi produse continuă să suscite interes pentru persoane fizice şi juridice din state din Asia, Orientul Mijlociu, Africa Centrală şi de Nord, care derulează programe clandestine sau vizează achiziții în domeniu.

În raport cu România, statele proliferante au manifestat interes, în principal, pentru:

- obținerea/achiziția de expertiză din țara noastră, prin pregătirea în România a unor specialişti proprii, inițierea unor cooperări ştiințifice cu entități autohtone sau încercări de racolare a unor specialişti români;
- structurarea pe teritoriul național a unor rețele specializate în achiziții şi transferuri ilegale de produse cu dublă utilizare din categoria echipamentelor, a utilajelor, maşinilor unelte şi elementelor de automatizare, cu implicarea unor firme româneşti producătoare, comerciale şi de cercetare.

Riscuri potențiale derivă şi din faptul că teritoriul național este vizat ca spațiu de tranzit pentru exporturi de armament către spații supuse embargoului, prin tranzacții aparent legale către state ce nu se află pe listele organismelor internaționale de control, cu utilizarea de certificate de utilizator final false.

Ca particularitate, reține atenția faptul că rolul de furnizori de produse şi tehnologii aflate sub incidența controlului internațional a fost preluat de firme private – producătoare sau intermediare – care beneficiază de conexiuni subterane în mediul factorilor decizionali. Pe acest fond şi în perspectiva obținerii unor profituri financiare considerabile, unele organizații criminale şi-au multiplicat acțiunile de procurare şi comercializare de armament convențional, dar şi de tehnologii, componente şi materiale necesare fabricării armelor de distrugere în masă.

4.5. Traficul cu autoturisme de lux

Acest tip de comerț ilegal este o problemă importantă în Uniunea Europeană, unde numărul de autoturisme furate este crescut, fiind considerat o sursă majoră de venit care ajută grupurile criminale să-şi consolideze poziția în anumite țări.

Rețelele din țara noastră, îndeosebi cele autohtone şi de sorginte arabă, operează nu de puține ori împreună cu grupări externe, mai ales din spațiul CSI, care comit furturile şi dau maşinilor identități noi. Se constată existența unei colaborări infracționale între diferitele filiere de hoți şi traficanți, materializate îndeosebi în valorificarea de maşini furate, acoperirea faptelor prin documente contrafăcute ori falsificate, transportarea autoturismelor furate pe diverse rute pentru beneficiari prestabiliți şi chiar schimburi de asemenea autovehicule.

Înlesnirile vamale privind introducerea în şi scoaterea din România a diverselor bunuri, mai ales în primii ani posttotalitari, au fost exploatate cu promptitudine de organizațiile criminale, care au inclus țara noastră în ruta balcanică de tranzitare a autovehiculelor furate din Occident către Orient, folosind-o, totodată, ca pe o piață rentabilă de desfacere.

Deşi pare destul de greu de acceptat de către opinia publică, constituie o realitate faptul că, nu de puține ori, traficanții, prin legăturile infracționale create în

rândul unor vameşi şi alți funcționari din aparatul administrației de stat, au recurs la introducerea în țară a unor autoturisme furate, pentru care au obținut chitanțe vamale ce atestau plata taxelor, iar ulterior au modificat elementele de identificare ale autoturismelor, existente pe caroseriile şi motoarele acestora, pentru a putea fi înmatriculate. Pe de altă parte, pentru eludarea taxelor vamale au fost uzitate, nu de puține ori, certificate de repatriere cumpărate de la titulari ori contrafăcute.

Sumele de bani rezultate din săvârşirea acestui tip de infracționalitate, chiar dacă nu sunt deosebit de mari, asigură profituri ilegale îndestulătoare pentru făptuitori, iar acest tip de activități ilegale este de natură de a prejudicia potențialii cumpărători de bună credință, precum şi de a influența şi concura neloial desfacerea în condiții de piață liberă a autoturismelor pe piețele de profil.

Trebuie menționat faptul că, drept urmare a măsurilor întreprise de autoritățile competente în domeniu, acest tip de infracționalitate se află în prezent într-un evident regres.

BIBLIOGRAFIE

Albu L., Tarhoacă C. – „Economia subterană în România”, Centrul Român de politici economice - *Document de lucru nr. 34*, Bucureşti, 2001

Alm, James – „Explaining Tax Compliance”, în Pozo, Susan (ed.), *Exploring the Underground Economy*, Upjohn Press, Western Michigan University, 1996.

Angelescu, Coralia (coord.) – „Economie”, manual, ediția a V-a, Editura Economică, Bucureşti, 2000 Baartlett, Bruce, The Underground Economy, Brief Analysis no.273, National Center for Policy Analysis, 1998.

Arădăvoaice, Gh., Iliescu, Dumitru, Niță, Laurențiu Dan – “Terorism. Antiterorism. Contraterorism”, Editura Antet, Oradea, 1997.

Atanasiu O. – „Formele principalele ale evaziunii fiscale”, Editura Cartea Româ-nească, 1932

Austin Lawrence – ”The Underground Economy. A Strategic Scan of the Justice Enviroment”, Department of Justice, Canada, 1998

Banciu, Dan, Sorin Rădulescu – „Corupția şi crima organizată în România”, Editura Continent XXI, Bucureşti, 1994.

Baron, I., M, Korka, E., Pecican, M. Stănescu – „Statistică”, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981.

Bhallacharya, D.K. – ”An Econometric Method for estimating the Hidden Economy” (UK), în *Economic Journal* nr.100/1990.

Biji Mircea, Biji Elena – „Statistică teoretică”, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1979.

Burton, John – ”The Underground Economy in Britain”, în *The Underground Economy: Global Evidence of its Size and Impact* (Owen Lippert and Michael Walker eds.), The Fraser Institute Vancouver, British Columbia, Canada, 1997.

Burton, John – ”Understanding the Mafia: The Business of Organized Crime”, în *The Underground Economy: Global Evidence of its Size and Impact* (Owen Lippert and Michael Walker eds.), The Fraser Institute Vancouver, British Columbia, Canada, 1997.

Buziernescu R. – „Evaziunea fiscală în România”, Editura Universitaria, Craiova, 2001.

Carson Carol S. – ”The Underground Economy: An Introduction, în *Survey of Current Business,* May 1984.

Ceobanu, A.M. – ”When Socialism Meets Capitalism: Corrupt Practices and Post-Communist Transition: A Comparative Analysis”, Omaha: University of Nebraska, 1998

Ciurileanu, Radu – „Se vorbeşte foarte mult, se acționează foarte puțin. Descoperirea, combaterea şi prevenirea economiei subterane”, în *Economistul* nr. 656(1682), 28 iulie 2000.

Clotfelter Charles – ”Tax Evasion an Tax Rates: An Analysis of Individual Returns”, în *Review of Economics and Statistics*, august, 1983.

Ciutacu Constantin – „Piața muncii”, Editura Expert, Bucureşti, 2001.

Ciutacu Constantin – „Reformă şi metareformă”, Editura Expert, Bucureşti, 2001

Constantinescu N.N. – „Probleme ale tranziției la economia de piață în România”, Editura Fundației România Mare, Bucureşti, 1997

Cordescu Virgil – „Evaziunea fiscală în România”, Editura Cartea Românească, 1936.

Cornescu, I. – "Institution Building and Strengthening of Coruption Capacity in Romania”, martie 2000.

Costea Carmen Eugenia – „Potecția consumatorului în domeniul financiar bancar”, teză de doctorat, ASE, 1999.

Costică Voicu – „Banii murdari şi crima organizată”, Editura Artprint, Bucureşti, 1995.

Coşea Mircea –„România subterană”, Bucureşti

Crane Stephen and Farrokh Nozczard – ”Inflation and Tax Evasion An Empirical Analysis”, în *Review of Economics and Statistics*, 1986.

Cucu Adrian – „Economia subterană”, Editura Bren, Bucureşti, 2003

Dăianu, Daniel – „Structură, încordare şi dinamică macroeconomică în România”, în *Tranziția economică în România. Trecut, prezent, viitor* (coordonatori: Cristof Ruhl, Daniel Dăianu), Bucureşti, 2000.

Dinu, Nicolae – „Economia subterană în România în perioada de tranziție”, teză doctorat ASE, 2001.

Dinu, Nicolae – „Economia subterană în România”, Editura Economică, Bucureşti, 2003

Feige, Edgar L. – ”Overseas Holdings of U.S. Currency and the Underground Economy”, în Pozo, Susan (ed.), *Exploring the Underground Economy*, Western Michigan University, Upjohn Press, 1996.

Fiorentini, Gianluca, Sam Peltzman – “The economics of organised crime”, Cambridge, University Press, 1995.

Fiorentini, Gianluca, Stefano Zamagni (eds.) – ”The Economics of Coruption and Illegal Markets, University of Bolognia, Edward Elgar Publishing Limited, 1999.

Florică, Gheorghe – „Bătălia pentru adevăr” (File din istoria contemporană a corupției din România), Colecția Flagrant, Bucureşti, 1996.

Florin Sandu – „Contrabanda – componentă a crimei organizate”, Editura Național, Bucureşti, 1997

Fortin, Bernard, Guy, Lacroix, Claude, Montmarquette – ”Are Underground Workers More Likely to be Underground Consumers?”, Department of Economics, Laval University, France, 1997.

Freeman, Richard B. – ”The Supply of Youths to Crime”, în Pozo, Susan (ed.), *Exploring the Underground Economy,* Upjohn Press, Western Michigan University, 1996.

French, Richard E., Matei Bălăița, Mihai Ticsa – ”Estimating the Size and Policy Implications of the Underground Economy in Romania”, US Department of the Treasure, Office of Technical Assistance Bucharest, August 1999.

Gheorghe Florică – „Bătălia pentru adevăr” (File din istoria contemporană a corupției din România), Colecția Flagrant, Bucureşti, 1996.

Ghersi, Enrique – ”The Growing Importance of Informality and Possibilities for Integration”, în *The Underground Economy: Global Evidence of its Size and Impact* (Owen Lippert and Michael Walker eds.), The Fraser Institute, Vancouver, British Columbia, Canada, 1997.

Giles, David E.A. – ”Causality between the Measured and Underground Economyes in New Zealand”, Department of Economics, University of Victoria, Canada, 1996.

Hoanță Nicolae – „Economie şi finanțe publice”, Editura Polirom, Bucureşti, 2000

Hoanță Nicolae – „Evaziunea fiscală”, Editura economică, Bucureşti, 1997

Iliescu, Ion – „Revoluție şi reformă”, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1994.

Ionică, Eugen – „Jocurile de noroc eludează fiscul, umflând profitul organizatorilor”, în *Curentul* nr. 110, 11 mai 2000.

Irimia Mihai, Nicolae Dinu – „Inversarea trendului economiei subterane”, *Economistul*, 2001

Isac Marcel– „Economia paralelă în perioada de tranziție a României la economia de piață”, teză de doctorat, Bucureşti, 2007

Iuhas Valeriu V. – „Bancruta frauduloasă”, Editura Călăuza, 1999, Bucureşti.

Jula, Dorin, Nicoleta Jula, Dorel Ailenei – „Cadrul regional. Situația economică şi perspectivele de dezvoltare în centrul şi estul Europei”, în *Economistul* nr. 409, 11 august 1999.

Karatnycky A., Motyl A., Piano A. – ”Nations in Transit 1999-2000”, Romania, Washington D.C.: Freedom House, 2000

Marin Dinu – „Criza reformei, Editura Economică, Bucureşti, 1999.

Mihăilescu, Adina – „Calitatea vieții în România”, teză de doctorat ASE, 2000.

Milca, Mihai – „Economia românească în plasa structurilor mafiote”, în *Economistul* nr. 690 (1682), 28 iulie 2000.

Murgu, N., Ştefănescu, P. Isărescu M. – „Afaceri şi căderi financiare în lumea capitalului”, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979.

Naylor R.T. – ”The Underground Economy: An International Perspective”, McGill University.

Niță Dobrotă – „Dicționar de Economie”, Editura Economică, Bucureşti, 1999

Palda, Filip – ”Evasive Ability and the Eficiency Cost of the Underground Economy”, în *Canadian Journal of Economics*, nr.31/noiembrie 1998.

Passas, Nikos – “Organized crime”, Department of Criminal Justice Temple University, Philadelphia, 1995.

Pârâianu Mihai – „Piața paralelă a muncii”, Editura Expert, Bucureşti, 2003.

*** – „Anticorupția în tranziție”, Banca Mondială.

*** – „Anuarul Statistic al României 1990-2000”, Comisia Națională pentru Statistică.

*** – ”Blinded by the dark”, *The Economist,* 4 April 1998.

*** – ”Can Corruption Be Measured? – Bank Offers Diagnostic Tools to Measure and Combat Corruption in Member Countries”, Banca Mondială, 1999.

*** – „Cartea Albă a crimei organizate şi a corupției” (volumul I), Consiliul Suprem de Apărare a Țării,1998.

*** – Consiliul Suprem de Apărare a Țării – Consiliul Național de Acțiune împotriva Corupției şi Crimei Organizate, “Cartea albă a crimei organizate şi a corupției”, 1998.

*** – „Dezvoltarea durabilă a industriei româneşti”, Institutul de Economie a Industriei, Bucureşti, 1998.

*** – “Global Organized Crime. The New Empire of Evil”, Center for Strategic and International Studies, editors Linnea P. Raine, Frank J. Cilluffo, 1994

*** – „Legea 87/1994 privind combaterea evaziunii fiscale*”, Monitorul Oficial* nr. 299 din 24.10.1994, Partea I.

*** – ”Light on the Shadows”, *The Economist*, 3 May 1997.

*** –”Measuring the Hidden Economy: Implications for Econometric Modeling”, University of Victoria, Department of Economics, Canada, 1998.